

УДК 811.112.2: 81. 25 (075.8)

УКПП

№ держреєстрації 01160U003470

Інв. №

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет (СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, тел. (0542) 334108

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
д-р фіз.-мат. наук, професор
_____ А.М. Черноус

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
**СЛОВОТВІРНА СИСТЕМА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: СИНХРОНІЯ,
ДІАХРОНІЯ, ЕВОЛЮЦІЯ**
(остаточний)

Науковий керівник НДР
канд. філол. наук, доцент

Л.В. Щигло

2020

Рукопис закінчено 10 січня 2020 р.

Результати даної роботи розглянуті науковою радою СумДУ протокол від р.

№ ____

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР

доцент, канд. філол. наук

Л.В. Щигло

10. 01. 2020

(реферат, вступ, п. 1.1,
висновки)

Виконавці:

Професор, док. філол. наук

Н.В. Таценко

10. 01. 2020

(п. 1.2)

Доцент, канд. філол. наук

О.А. Шуменко

10. 01. 2020

(розділ 2)

РЕФЕРАТ

Звіт: 87 с., 1 рис., 9 табл., 103 джерела.

ДЕНУМЕРАЛЬНІ УТВОРЕННЯ, ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКА, СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД, СЛОВОТВІР, ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Об'єктом дослідження стали теоретико-методологічні засади дослідження словотвірної системи німецької мови у типологічному аспекті з позицій міждисциплінарного підходу – лінгвосинергетики.

Предмет дослідження полягав у виокремленні синергетичних принципів, релевантних для розроблення теоретико-методологічних засад дослідження словотвірної системи німецької мови у типологічному аспекті в контексті лінгвосинергетики.

Метою дослідження було розроблення теоретико-методологічних засад дослідження словотвірної системи німецької мови у типологічному аспекті з урахуванням новітніх доробок, виконаних у міждисциплінарному ракурсі для впровадження як у навчальний процес, так і для дослідницької практики в галузі словотвору.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 МОВА ЯК СИНЕРГЕТИЧНА СИСТЕМА	7
1.1 Мова і синергетика	7
1.2. Динамічна системність із позицій синергетичного підходу	00
2 СЛОВОТВІРНИЙ СТАТУС ДЕНУМЕРАТИВІВ: ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	15
2.1 Статус словотвору в лінгвістиці	15
2.2 Словотвірні характеристики числівників як вихідних одиниць денумеративних утворень	17
2.3 Визначення понять, що складають термінологічний апарат дослідження	22
2.4 Висхідні віхи денумеративів англійської мови	28
2.5 Моделі денумеральних утворень	30
2.6 Внутрішньочастиномовні утворення відчислівникових одиниць	34
2.7 Словосполучувальність денумеральних утворень англійської мови	36
2.8 Денумеральна деривація	39
2.9 Типи та способи творення денумеративів: загальна характеристика	42
2.9.1 Способи творення денумеративів-іменників	44
2.9.2 Способи творення денумеративів-прикметників	55
2.9.3 Способи творення денумеративів-займенників	64
2.9.4 Способи творення денумеративів-прислівників	65
2.9.5 Денумеративи – службові слова	66
ВИСНОВКИ	76
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	78

ВСТУП

Глобальні методологічні та світоглядні зміни сприяють генеруванню нових наукових парадигм пізнання. В науковому просторі поширюється тенденція до синтезу наукових доробок, до пошуку нових методів досліджень. На першому етапі роботи було проаналізовано стан розвитку постнекласичної наукової картина світу, що фундується на принципах універсального еволюціонізму, системному підході та теорії самоорганізації (Н. Haken, В. Mandelbrot, G. Nicolis, I. Prigogine, I. Stengers, В.И. Аршинов, Е.Н. Князева, Л.П. Киященко та ін.), які пов'язані між собою концептуально, де об'єднувальною ланкою виступає універсальний еволюціонізм. Основним постулатом універсального еволюціонізму є твердження про єдність світу, який виник в процесі загального розвитку – еволюції, яка передбачає поступове адаптивне пристосування систем до змін середовища. Системний підхід розглядає об'єкти будь-якої природи як системи і за традицією зосереджений на аналізі їх структури. Синергетику, що виникла як логічне продовження загальної теорії систем, цікавлять швидкі стрибкоподібні механізми розвитку систем [6, с. 15].

У звіті репрезентовано другий етап науково-дослідницької роботи, який базувався на розробленні теоретико-методологічних засад дослідження денумеративних утворень англійської мови у синергетичному вимірі з урахуванням новітніх доробок, виконаних у міждисциплінарному ракурсі для впровадження як у навчальний процес, так і для дослідницької практики у галузі словотвору англійської мови.

Синергетичний підхід ґрунтується не лише на принципах філософії, але й поєднує в собі досягнення як природничих, так і гуманітарних наук. Ідеї синергетики стрімко проникають в сферу філологічних досліджень. В мовознавстві констатується становлення нової наукової парадигми – лінгвістичної синергетика або лінгвосинергетика як різновиду

трансдисциплінарних досліджень, пов'язаного з формуванням сучасного наукового світогляду. Вчені-лінгвісти неоднозначно ставляться до нової наукової галузі. Утім, варто зауважити, що «відсутність узгоджених позицій про доцільність використання синергетики в філологічних дослідженнях повністю відповідає, з позицій синергетики режиму з загостренням, у який ступила сьогодні допитлива дослідницька думка, напрацювавши і накопивши достойний і достатній багаж знання в рамках попередніх – класичних – наукових парадигм, активно шукаючи шляхи виходу на новий аттрактор, яким нам вважається на цей час нова методологія пізнання [27 с. 162 – 163]. Встановлено, що лінгвістика є частиною масштабного наукового знання, тому її проблеми варто розглядати в рамках загальнонаукових проблем і загальної наукової картини світу.

Такого роду комплексний підхід до досліджень у царині мовознавчої науки загалом є релевантним і для розвідок у сфері дериватологічної науки зокрема.

У роботі розроблено теоретико-методологічні засади дослідження денумеративних утворень англійської мови з урахуванням міждисциплінарного напрямку мовознавства, а саме лінгвістичної синергетики.

Теоретичні положення та практичні розробки роботи впроваджено в навчальний процес, а саме для підготовки фахівців професійно-орієнтованого перекладу, яка проходить на кафедрі германської філології Сумського державного університету.

1 МОВА ЯК СИНЕРГЕТИЧНА СИСТЕМА

1.1 Мова і синергетика

В сучасній науці формується новий нетраційний погляд на світ – синергетичне світобачення [30, с. 4]. В синергетичній картині світу основна увага фокусується на становленні, коеволюції, когерентності, кооперації елементів світу. Як вважає Е. Ласло «... найбільш плідний підхід до трансдисциплінарної уніфікації наук може полягати в прийнятті еволюції в якості основного поняття» [30 с. 80 – 89]. А «... методологічною основою може стати синергетика – теорія самоорганізаційних систем». Синергетику цікавлять загальні закономірності еволюції (розвитку в часі) систем будь-якої природи, які вона здатна описувати інтернаціональною мовою» [4].

Відомо, що у вивченні феномена «синергії» простежуються не лише відмінності, але і загальні тенденції східного і західного мислення, що надає синергетиці статусу виступити підставою для міждисциплінарного синтезу знань [5].

Тут слід згадати твердження Е. Ласло: «Ми маємо сьогодні численні високоспеціалізовані і проведені незалежно дослідження еволюції конкретних сутностей – таких, як зірки, метелики, культури або особи, але у своєму розпорядженні досить небагатьма (якщо маємо взагалі) істинно універсальними поняттями еволюції як фундаментального процесу» [54]. Філософ робить висновок, що теорії, «в яких робиться спроба трансдисциплінарної уніфікації нашого розуміння фізичних, біологічних і психологічних явищ, породжують фундаментальні зміни в наших поглядах на самих себе і на світ. Найфундаментальніші передумови вузькодисциплінарних теорій зазнають дуже тонкі, але значні зміни. Цей процес детально описаний в літературі за парадигмами; нова парадигма має, на наш погляд, важливе значення, вносячи зміни в відомі найглибші припущення щодо природи досліджуваних явищ».

Лінгвістична наукова картина світу являє собою величезну мозаїку, в якій кожна частина відповідає окремому дослідженню: без якогось з цих досліджень мозаїка буде неповною, але, щоб побачити картину в повному обсязі, треба об'єднати в свідомості всі частини цієї складної мозаїки. За останнє десятиліття опубліковано достатню кількість фундаментальних праць, присвячених дослідженню глибинних процесів, що відбуваються в мовах [62], опису сучасних мовних процесів і явищ, а також реставрації минулих станів [9], виявленню прихованих механізмів функціонування тієї чи іншої мовної системи [63].

А з'ясувати такі складні аспекти існування мовних систем виявляється можливим лише при інтегративному підході до дослідження. Інтегративне вивчення передбачає залучення даних інших наук, зіставлення прикладних і фундаментальних теорій. В результаті «посилюються процеси взаємодії принципів і уявлень картин реальності, що формуються в різних науках. Все частіше зміни цих картин протікають не стільки під впливом внутрішньодисциплінарних чинників, скільки шляхом «парадигмального щеплення» ідей, що транслуються з інших наук. У цьому процесі поступово стираються жорсткі розмежувальні лінії між картинами реальності, що визначають бачення предмета тієї чи іншої науки. Вони стають взаємозалежними і постають в якості фрагментів цілісної загальнонаукової картини світу» [70].

Таким чином, лінгвістика є частиною величезної наукової картини світу, і, отже, на цю область науки поширюється дія загальнонаукових тенденцій і законів.

В рамках постнекласичної науки слід говорити про те, що «мова – така відкрита система, яка має ймовірнісний фактор розвитку, вона відображає всю складність реального світу» [35]. Така складна система як мова стоїть в центрі дослідження сучасної науки, оскільки «об'єктами сучасних міждисциплінарних досліджень все частіше стають унікальні системи, що характеризуються відкритістю і саморозвитком. Такого типу об'єкти поступово починають

визначати і характер предметних областей основних фундаментальних наук, детермінуючи образ сучасної, постнекласичної науки» [70].

Ідеї еволюціонізму, функціоналізму, структуралізму, взаємодіють між собою, трансформуються в ідеї формування неоднозначних і різнопланових відношень всередині самої мовної системи і зовнішнього впливу на неї, взаємозв'язку існування мови з існуванням суспільства, в ідеї пошуку смислу мови [65, с. 119]: як соціогенез «дозволяє зрозуміти єдність організації та розвитку соціуму, роль в цьому розвитку людини, взаємозалежність його життєвих сил і життєвого простору» [26, с. 21], так і лінгвогенез повинен дозволити зрозуміти єдність організації та розвитку мови, роль в цьому розвитку самої мови, людини і суспільства, взаємозалежність його життєздатності та поширення.

Ці ідеї некласичної лінгвістики повинні доповнюватися постнекласичними ідеями саморозвитку і самоорганізації мови: «На підставі зіставлення рядів можна виділити архетип – узагальнений образ досліджуваного об'єкта, що поєднує характеристики внутрішньої логіки, генезису і розвитку, і показники, що характеризують специфіку функціонування та розвитку у взаємодії з середовищем існування, зовнішнім світом» [14, с. 14.].

Таким чином, мову в рамках нової постнекласичної наукової парадигми слід розглядати як відкриту, складну, нелінійну систему людського мислення і спілкування, пізнання світу і конструювання його моделі. Мова як система, що постійно розвивається, формується під дією таких механізмів: 1) центризму, спрямованого на універсалізацію системи і 2) поліцентризму, спрямованого на індивідуалізацію вербального уявлення про світ. Нестабільність мовної системи викликає дія різноспрямованих процесів, і саме це є системоутворювальним чинником, що визначає розвиток і функціонування мови, оскільки «віддаленість від рівноваги, нелінійність може слугувати причиною виникнення упорядкованості в системі» [65, с. 120].

Свідченням нелінійності розвитку мовної системи і її самоорганізації є поява дисипативних структур, точок фуркації, біфуркації і поліфуркації.

1.2 Динамічна системність із позицій синергетичного підходу

Дослідники цілком слушно вважають, що для мовознавства надзвичайно важливою тенденцією був поступовий відхід від абсолютизації системи як чітко детермінованої структури. У ХХ ст. розвиток наукового бачення світу спричинив створення теорій відносності і квантової механіки, які революціонізували наші уявлення про дійсність. Фундаментальні відкриття в цих сферах продемонстрували, що закони геометрії Евкліда й фізики Ньютона дійсні лише для стерильного середовища, у якому панує абсолютна рівновага, а в реальному світі ідеальні умови недосяжні. Природні системи в реальних умовах поводять себе не так, як прогнозують теорії, що базуються на ідеальних умовах. У результаті цього була сформована «теорія хаосу» [61с. 22–23].

Науковці характеризують хаос як гру різноспрямованих сил. Хаос стихійний, динамічний, позбавлений образу, занурений в імлу, невидимий і безликий. У ньому поєднані два аспекти (просторовий і життєдайний) та збігаються початки й кінці. Водночас підкреслюється, що хаос діалектичний, у ньому живуть суперечності й діють неузгоджені сили [15, с. 3]. Зазначається, що теорія хаосу, постулюючи непередбачуваність поведінки природних систем, у жодному разі не затверджує їх невизначеності. Хаос, усупереч звичному значенню цього слова, означає не безладність, а нелінійність: еволюція будь-якої системи полягає в чергуванні фаз спокою й хаосу та фазових переходів між ними, які перемежуються між собою [61, с. 23].

Наприклад, у когнітивній лінгвістиці метафори порядку й хаосу ототожнюються зі структурною стійкістю концептів [4]. Порядок співвідноситься з постійним складом компонентів концепту та функціонально-

сміслових зв'язків між ними, а хаос, відповідно, має протилежний смисл їх нестійкості й мінливості. Показником цього слугують наявність та відсутність регулярної вербалізації. Регулярна мовна об'єктивація сигналізує про суспільну значущість концепту й відповідно про його «зрілість» як одиниці колективної свідомості. Окремі випадки мовленнєвого вираження або взагалі їх відсутність свідчать про протилежне – концепт тільки формується, фіксує лише особистісний смисл [69, с. 28]. Тобто спокій і хаос концепту ідентифікуються за його зовнішніми мовленнєвими виявами.

Порядок і хаос характеризуються неоднозначністю наукових та побутових інтерпретацій, а також складними співвідношеннями. Формування картини світу, що базується на презумпції креативної хаотичності, створенні порядку як безпорядку, завдячує постмодерністській філософії останніх десятиріч ХХ століття. Її послідовники наголошували, що логіка традиційних парадигм дослідження світу вичерпала свій змістовий потенціал, оскільки вся різноманітність типів природних систем не здатна бути нею адекватно інтерпретована [102].

Заперечуючи ідею лінійності, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі запропонували концептуалізовану у своєрідній метафорі «ризому» (термін, запозичений із ботаніки, що означає кореневу систему рослини, позбавлену головного паростка, у результаті чого сітка переплетеного коріння є субстанційно рівнозначною) «номадичну» модель світобачення, відмовляючись від презумпції константної гештальтної організації буття. Стабільним і жорстким векторно-орієнтованим лінійним структурам (логіка «стрижневого кореня») вони протиставили структуру ризоморфну, що фіксує принципово позаструктурний і нелінійний спосіб організації цілісності. Ризому не можливо звести ні до єдиного, ні до множинного, оскільки вона складається не з єдностей, а з рухомих ліній [84, с. 6-31].

Такий підхід передбачає синтез і конвергенцію параболічного, циклічного,

спіралеподібного розвитку, лінії якого постійно відсилають одна до іншої. Неоднозначний характер інноваційних ризоморфних структур розпізнається через наявність сегментації цілісності в автономії й конвергенцію автономій у нові ризоморфні цілісності. Зазначається, що цей простір не має кінця й початку [102, с. 18]. Феномен ризоми втілює надзвичайну динаміку, мобільність сучасної реальності, яка перебуває в процесі неперервного становлення, постаючи одночасно і прогресивною, і регресивною. Необхідно також додати, що ризома актуалізує безпорадність особистості та соціуму з його мовленням у спонтанному й непередбачуваному хаотичному світі.

Часовий континуум ризоми – це теперішність, оскільки минуле виглядає як сукупність ризоморфних станів, а майбутнє є ймовірнісним і гіпотетичним. Фактично, ризома перебуває в опозиції до раціональності, маючи її в собі. Ризома не є «різноманітністю», яка протистоїть «єдиному», вона є множинною реальністю, у якій єдине й різноманітне зливаються й руйнуються як категорії [там само]. Зауважимо, що в ризомі вбачають наявність нових шляхів та перспектив розвитку мовленнєвих процесів, відкриття нових сенсів загальновідомих цінностей і понять, досягнення особливостей інформаційного розвитку.

У цьому руслі дискурс постає співзвучним ризомі. Синхронні ознаки ризоми та дискурсу виявляються в поліваріантності, поліморфності і спонтанності обох феноменів. Подібно до ризоми у дискурсі як формі соціальної взаємодії закладені тенденція розгалуження смислу та самодостатня процесуальність. Саморозвиток і саморозкриття дискурсу й ризоми відбуваються флюктуційно. У феномені дискурсу спостерігається трансгресивний прорив у відкритість смислу, а у феномені ризоми – прорив у відкритість форми або ситуації. Однак трансгресія дискурсу виявляється у конституюванні меж та подальшому їх подоланні, а трансгресія ризоми виражається в індіферентності до меж *per se*: їх немає, бо їм не надається

значення. Ризома має властивості інтерактивності та інтербуттєвості, а дискурс – інтерактивності та інтерсуб’єктивності. Дискурс утілює й симулює реальність, він є засобом її конструювання, позаяк ризома позиціонується як власне реальність, тобто процес і результат конструювання. Принципами дискурсу є полілог та різноманітність, а в ризомі демаркація між єдиним і множинним руйнується. Проте саме смислові потенції дискурсу є найбільш співзвучними ризомі, оскільки в обох феноменах ключовою позицією є зв’язок між знаками, значеннями, суб’єктами, явищами та соціальними конструктами.

Наведені гіпотетичні припущення надають розуміння того, що більшу здатність до виживання мають ті системи, які адаптуються до виникаючих функціональних коливань всередині й поза системою і, дещо перебудувавшись на певній ділянці, переходять на новий рівень упорядкованості, який більше відповідає потребам чергового етапу їхнього розвитку. Причому, реагуючи на ці хаотичні коливання, система зовсім не обов’язково їх приймає, вона здатна їх відкинути або модифікувати по-своєму за необхідності самозбереження.

У такий спосіб маємо говорити про пріоритет **динамічної системності** як захисту від руйнівних тенденцій [41]. Світ динамічних систем різноманітний, однак для них усіх справедливим є твердження, що динамічною постає та система, яка змінюється в часі [103, с. 194]. За допомогою об’єднання знання, що генерується різними науковими сферами, долаються міждисциплінарні комунікативні бар’єри й відбувається становлення нової інтегративної картини світу – трансдисциплінарної парадигми складності (complexity paradigm), яку ще називають теорією складності (complexity theory), наукою про складне (complexity science), або теорією динамічних систем (dynamical systems theory) [99, с. 281].

Будь-які відхилення від ідеального стану мовної системи опиняються у фокусі пильної уваги мовознавців, оскільки саме вони визначають сутність системи [91; 46; 202]. До того ж відхилення наразі розглядаються не як такі, що

випадково виникають і швидко зникають у системі, яка прагне до ідеальної рівноваги, а як форма буття системи: одна девіація спричиняє іншу, одночасно сама зазнаючи змін. Динамічна система постійно змінює свій вигляд, оскільки саме в цьому полягає суть її буття. Принципово важливим завданням стає дослідження взаємодії мовної системи зі свідомістю людини, культурою й соціальним устроєм суспільства, вираженої у мовленні. Мовлення постає динамічною системою, яка є амбівалентно цілісною й диверсифікованою. Вона є суперсистемою порівняно незалежних одна від одної, синхронних, інтерактивних систем, що спонтанно розвиваються і сприяють побудові онтології дискурсу.

Дослідники відокремлюють «стару» механістичну онтологію, умовно називаючи її «онтологією Ньютона», від «нової» дискурсивної «онтології Виготського» [60, с. 16-19]. Дві онтології принципово різняться поглядами на мову та мовлення:

- механістична онтологія локалізує об'єкти лінгвістичного дослідження в просторі й часі фізичного світу, а дискурсивна – у соціально-психологічному просторі людського буття. Сутності, що аналізуються в «онтології Ньютона», – це предмети («матерія») і події («сили»), а в «онтології Виготського» – дискурс і мовленнєвий акт [61, с. 26];

- традиційна світоглядна система Ньютона визнає «каузативний детермінізм» типом відношень, що пов'язують досліджувані сутності, позаяк у соціальній метатеорії тип відношень характеризується розмитими ймовірнісними залежностями. Це означає, що в реальній комунікації певний мовленнєвий акт не здатний однозначно визначити тип і якості наступного акту [там само]: він швидше за все ставить умови, у яких поява того чи іншого акту, який продовжує діалог, буде більш-менш очікуваною [60, с. 19];

- механістичний підхід до дослідження мови характеризується «реїфікацією» об'єктів: мова та її елементи уподібнюються «речам», фізичним

тілам у просторово-часовому світі, до яких має бути застосований системний аналіз [там само, с. 23]. За дискурсивного підходу на перший план виходять відношення: реляційні властивості елементів мають не меншу гносеологічну цінність, ніж субстанційні [80, с. 804].

На нашу думку, компромісну позицію щодо розмежування механістичної й дискурсивної онтологій займає синергетика, яка синтезує обидва підходи. У цій парадигмі обговорення різних підходів наукового аналізу спирається на системний синтез, що є найважливішою характеристикою людської свідомості.

2 СЛОВОТВІРНИЙ СТАТУС ДЕНУМЕРАТИВІВ: ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

2.1 Статус словотвору в лінгвістиці

Парадигматика та синтагматика притаманні усім рівням мови та властиві всім мовним картинам світу [1; 46]. Лексична система має особливий вимір – епідигматичний, тобто словотвірний, без якого не можливо ґрунтовно охарактеризувати семантику слова. Як відомо, кожне слово має форму та зміст, які притаманні тільки йому. Але слово має асоціативні зв'язки з формально близькими йому словами, з одного боку, та близькими значеннями – з іншими. Дослідження цих зв'язків між словами є значущими для характеристики розвитку лексики та вербокреації (словотвору) [54; 39; 69; 46].

Проблема словотвору, його мотиваційних механізмів на вербальних просторах вихідних та похідних одиниць за традицією розглядається на семантичних векторах їх реалізації [72, с. 89]. Аналіз мотивації номінативних одиниць (у нашому випадку – денумеративів) об'єктивує когнітивну проекцію на структуру об'єкта, його семантичне наповнення, бо мовне тлумачення є “вікном у знання”, можливістю для осмислення характеру девіацій поверхневих та глибинних структур корелюючих одиниць [72, с. 89]. Лінгвісти та когнітивісти одержують багато інформації від мовних знаків, а саме про них самих та про те, що скривається за ними [47].

Тема словотвору інтенсивно розробляється в студії Донецького національного університету під керівництвом В. Д. Каліущенко [40] у працях Ш. Р. Басирова [17], Л. Б. Ніколаєвої [59], О. В. Материнської [32], Л. М. Ягупової [94]. Становлення і розвиток теорії словотвору в германістиці проходить, в основному, під знаком дескриптивного, типологічного аналізу лексикону. Основним об'єктом лінгвістичного аналізу (підходу) являється система словотвору, словотворчих способів та засобів, моделей, на діасинхронному рівні [98]. Основними є питання структурно-семантичної організації денумеральних утворень словотвору, їх закономірностей, тенденцій та функціонування у сучасній англійській мові [22; 40; 52; 38; 41].

Словниковий склад будь-якої мови знаходиться у постійній динаміці, що віддзеркалює модифікації навколишнього світу. Процеси, які мають місце у суспільстві, репрезентуються в англійській мові [40; 78]. Сучасна мовна картина світу віддзеркалює онтологічне та гносеологічне буття фрагментів світу, їх омовлення у лексиції, фразеології та словоутворюваннях (у нашому випадку – денумеральних утвореннях). Формування словотвору як одного із розділів у мовознавстві стало можливим завдяки працям Н. Д. Арутюнової [8], В. В. Виноградова [70], О. А. Земської [37], О. С. Кубрякової [99], І. С. Улуханова [83].

У наукових працях з проблем словотворення існують різні підходи до його осмислення, технології та процедур в їх послідовності [24; 41]. При словотвірному аналізі вихідною одиницею є готова основа конструювання, що належить до певної частини мови – повнозначної або службової. Механізм аналізу передбачає фокусування уваги на структурі та семантиці похідних одиниць, на їх морфемному складі, семантичному навантаженні та словотворчих тенденціях [29; 49; 59].

Словотвірні дослідження англійської мови, типологічні розвідки у словотворі мають за мету виявлення іманентного буття мовних явищ,

їх структурних, семантичних, дистрибутивних ознак та функціонування [40; 77; 212; 239].

Словотвір відноситься до ендосистеми – однієї системи із суперсистеми. Актуальність осмислення проблем словотвору є нагальною як одного з частиномовних вимірів. Словотвір виходить за межі лексичної системи, він є базою деривації, утворення секондарних конструювань, вихідними формами яких слугують як і слова, так і словосполучення (тобто одиниці широкого представлення). Словотвір – це упорядкована, структурно багатовимірна система. Властивості та функції елементів дериваційної системи в цілому корелюють з системотворчими властивостями усієї мовної парадигми. Характер деривації залежить не тільки і не стільки від виявлення її чіткої структурної організації, скільки від функцій, які вона виконує [37; 42; 76].

Словниковий фонд сучасної англійської мови постає перед нами у сьогоденному лінгвістичному корпусі мовних одиниць, структурно-семантичне призначення яких має велике значення для осмислення інтеграції екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників появи нових одиниць, розуміння структурно-семантичної природи семіотичних мовних знаків. Накопичено чимало матеріалу для подальшого вивчення вторинних конструювань (у нашому випадку – денумеративів), для осмислення їх морфологічних, синтаксичних, семантичних та словотвірних характеристик, з огляду на те, що одиниці словотвору, реалізуючись у текстовому оточенні, відображають процеси добору, вживання та тенденцій словотвору у певних умовах [26; 42; 33].

2.2 Словотвірні характеристики числівників як вихідних одиниць денумеральних утворень

Експлікація витоків номінативних одиниць має свою історію та трактується по-різному ученими лінгвістичних студій. Формально-структурний підхід подається у працях В. О. Звєгинцева, О. І Смирницького, Г. О. Винокура.

На часі пріоритетним є вивчення структурно-семантичної природи похідних одиниць та їх словотворчих функцій. Об'єктом ідентифікації у 80-х рр. ХХ ст. виступають словосполучення, речення, синтагми, дефініції тощо [72, с. 91]. В. Н. Телія експлікує процес лексикалізації словосполучення, вторинного конструювання. Зарубіжними вченими фокусувалася увага на походженні слів за моделями генеративного синтаксису на основі структурації знань досвіду, пропозиції, фреймів [82, с. 130]. О. С. Кубрякова ідентифікувала чинники похідності за 1) формою та довжиною корелюючих одиниць; 2) за характером та результатами трансформацій; 3) за структурною організацією [50, с. 15].

З огляду на тенденції сучасних досліджень денумеративи у роботі розглядаються у ручищі їх поверхневих та глибинних структур, еволюційної-інволюційної динаміки частиномовного буття та як підсистеми лексико-семантичного поля кількості. Денумеративи осмислюються шляхом порівняльної параметризації вихідних та похідних одиниць, вивчення явища синкретизму у наскрізній динаміці та семантичній девіації корелюючих слів. Порівняльне осмислення корелюючих одиниць об'єктивувало їх лінгвістичний статус, специфічні системно-функціональні ознаки у науковій картині світу.

У дослідженні фокусується увага на явищі синкретизму – нерозчленованного позначення позначуваного та означуваючого. Адгерентними є феномени полісемії, омонімії, дисемії, енантіосемії, лексикалізації, які розглядаються на рівнях синтагматики (функціонування у мовленні) та парадигматики (мовні представлення). Діасинхронічний синкретизм у роботі досліджується на вихідних формах – числівниках, процесах їх деквантифікації та десемантизації, з одного боку, та семантичній природі денумеративів, з іншого, як таких, що належать, на відміну від числівників, до дериватів різних частиномовних груп і синтезують семи як вихідних, так і похідних одиниць. Корелюючі групи слів пов'язують специфічні словотворчі асоціації – семантичні та вербокративні, які лягли в основу дослідження [84; 99]. Деривація

розглядається у роботі бівекторно, в поверхневих та глибинних структурах. Досліджуваний об'єкт представлений також у вкрапленнях стосовно їх самоорганізації, самоконтролю та самодобудування, закладених у цих процесах – в її інформації, матеріалі та енергії [30].

Термін *епідигматична функція* уживається в її прерогативному канонізованому значенні – словотворча функція, хоча, незважаючи на її (функції) причетність до словотворчих процесів, правомірним вважаємо і значення “семантична деривація”. Лексема *словотворча* та *вербокреативна* відносимо до синонімічних термінів.

Англійським числівникам притаманні такі риси, як інформативність, динамізм, стабільна кореляція з одиницями лексико-семантичного поля кількості та словотворча активність. Динамізм числівників підтверджується їх епідигматичною (словотворчою) активністю, можливістю заповнювати лакуни та конситуативно детермінуватися. Висока комбінаторика числівників проявляється в їх епідигматичній функції, на рівні словоутворення. Корені числівників можуть сполучатися як з афіксами, так і з іншими морфемами. Утворені від числівників слова зберігають сему числа та отримують самостійне лексичне значення, тобто стають семантично-похідними одиницями, які корелюють з основами числівників та залежать від них (див. рис. 2.1).

Числівники англійської мови мають чималий словотвірний потенціал, тобто слугують базою для творення похідних слів за певними моделями, які існують у мові. Змістовні структури англійських числівників характеризуються рухливістю, специфічною еволюцією від неозначеного до означеного і знову до неозначеного кількісного значення [90].

Вчення про словотворення є важливою частиною мовознавства [41]. Останнім часом в умовах глобалізації спостерігаються інтенсивні процеси словотворення. Найбільш рухливим та динамічним вважають лексичний рівень мовної системи, розвиток якого пов'язаний з появою нових слів та

словосполучень – як за формою так і за змістом [25; 6]. У зв'язку з цим валоративним є осмислення словотворчої парадигми сучасної англійської мови, що передбачає аналіз поверхневих та глибинних структур похідних слів, тенденцій їх формального та семантичного становлення.

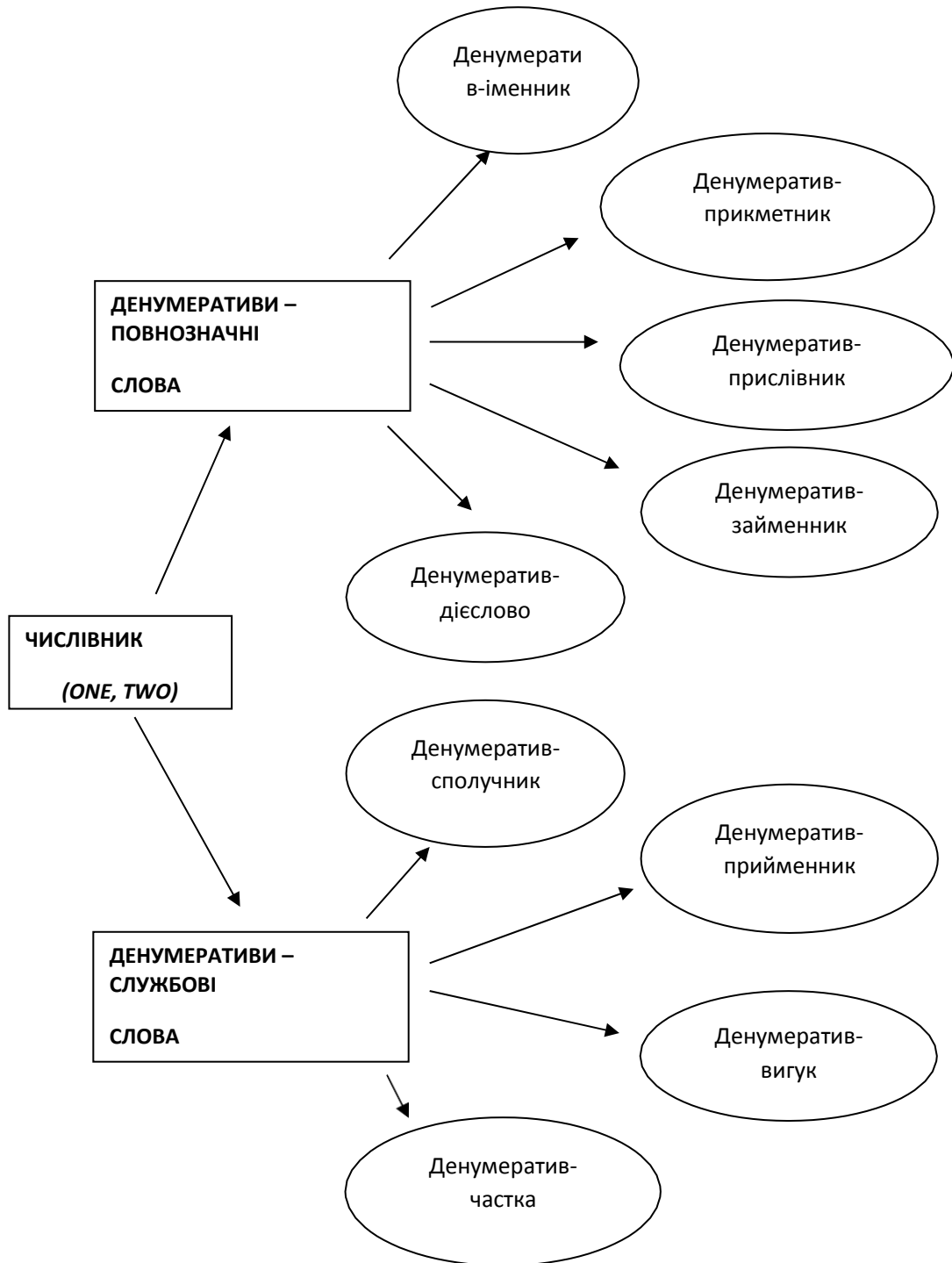


Рисунок 2.1 – Частиномовна представленість денумеральних утворень

Своєрідністю словотвору являється його різноплановість та неоднорідність лінгвальних одиниць, які слугують його конститuentами.

Словотвірна парадигма обіймає генеративну, трансформаційну та реверсивну ланки. Перша ланка включає морфеми, слова та словосполучення – одиниці різних рівнів, які трансформуються за допомогою афіксації, скорочення (друга ланка) та збагачують реверсивну ланку (словниковий склад мови) [54]. Отже, твірною основою для вербокреації виступають одиниці різних рівнів мови. Це можуть бути морфеми, лексеми та синтаксичні конструкції [23]. Дослідники відзначають важливу роль словотвору із точки зору когнітивної лінгвістики, оскільки це процес, орієнтований на комунікацію, на передачу знань про світ, на структурування тих елементів навколишнього світу, які в процесі діяльності суб'єкт виокремлює [41; 47]. Словотвір має три складові: 1) способи словотворення; 2) словотворчі засоби; 3) правила словотворення [38; 51]. В свою чергу способи словотворення поділяються на морфологічні – афіксація (*six-ty, on-ce, thirty-some*) та лексичні – словоскладання, компресія та конверсія (*everyone, two-armed, only, alone, to ten*). Словотворчими **засобами** слугують корені, основи слів та афікси (*two-decker, millionaire, mid-nineties*). **Правила** словотворення регулюють реалізацію як словотворчих способів так і засобів [69].

Кожний спосіб словотворення (афіксація, словоскладання, компресія) має свої правила, засоби та моделі, продуктивність яких з часом змінюється тому, що словотворення перебуває в постійному русі і розвитку. Під продуктивністю ми розуміємо здатність утворювати нові слова, тобто похідні [66].

У мовній мегасистемі словотвір виступає в ролі посередника, як такий, що являє собою систему міжрівневого порядку, оперує одиницями інших рівнів мовної системи як власними конститuentами та має велику кількість власних механізмів, за якими вони трансформуються в одиниці лексичного та морфологічного рівнів. Словотвір продукує абсолютно нові мовні одиниці та

виступає як складна взаємодія усіх одиниць словникового складу – морфем, слів та словосполучень [54].

Система англійського словотвору має декілька джерел поповнення та основним джерелом слугує словниковий склад мови [24; 66]. Структура словотвору є динамічним процесом, тому у ній і відбуваються різні зміни та варіювання. Ми розглядаємо словотвір як вияв міжрівневого співвідношення мовних одиниць, засобів і функцій, пов'язаний із формуванням і використанням похідного слова як номінативної одиниці, покликаної до виконання основної функції мови – відображення та осмислення дійсності в процесі мовного спілкування, в якому спрацьовує зовнішній та внутрішній досвід людини [43].

2.3 Визначення понять, що складають термінологічний апарат дослідження

Процес творення слів називається деривацією. Механізм словотвору діє без перепочинку, без відпусток, виготовляючи нові слова. Словотвір – справжній “вічний двигун”. Чимало слів утворено шляхом деривації. І для їх утворення мова має у своєму розпорядженні значеннєві морфеми [33, с. 103].

Найбільш повне визначення деривації дає О. С. Кубрякова, зазначивши, що це “процес утворення або результат утворення в мові будь-якого вторинного знака, який можна пояснити за допомогою певних правил” [50, с. 103]. Вторинні (секондарні) мовні знаки завжди утворюються на базі вже існуючих в мові вихідних знаків. С. М. Єнікєєва зазначає, що деривація – це “процес творення всіх похідних лінгвальних одиниць, починаючи з фонетичних дериватів і закінчуючи текстом” [54, с. 112]. Отже, дериват є основною одиницею словотвору, що виникла в результаті останнього вербокративного акту і корелятивна твірній основі зазначеного словотвірного акту. Однак, термін *дериват* не обмежується позначенням словотвірних процесів і має широке застосування в лінгвістиці,

тому що дериваційні процеси відбуваються на всіх рівнях мови. Ми приймаємо думку Єнікєєвої С. М., що у випадку словотворення відбувається вербокреація, яка зазначає процеси та результати формування похідних лексичних одиниць, які здійснюються шляхом утворення абсолютно нових мовних знаків [54]. Важливою характеристикою деривата виступає словотвірна структура, що розподіляє слова на елементи, які беруть участь у творенні слова.

У складі будь-якої мови з високо розвинутою словотвірною системою похідні слова складають основний масив. Це стосується й англійської мови. Семантика похідних слів віддзеркалює тенденцію до збагачення мовного матеріалу [46].

Похідні одиниці є результатом словотвірного акту внаслідок семантичних і дериваційних трансформацій вихідних слів [51]. Структура і значення похідних слів виводяться шляхом поєднання значень складників похідного, що визначають його дериваційну структуру [78, с. 19].

Для осмислення похідних слів суттєвим та вагомим залишається поняття *мотивації*, яке виникло при вирішенні проблем словотворення, в процесі виявлення формальної та семантичної еквівалентності між вихідними та похідними одиницями [84]. Поняття мотивацій виникло на теренах словотвору, яке тлумачилось у річущі формальної та семантичної кореляції вихідних та похідних одиниць [72, с. 89]. Дослідження мотиваційних змін уможливило осмислення етимологічних витоків одиниць мови, їх еволюційних процесів [72, с. 95]. Комплексний підхід до денумеральних утворень є вельми цінним для розпізнання взаємодії феноменів, їх взаємозалежності на діасинхронічному векторі.

Мотивація передбачає семантизацію слова засобами поверхневої структури – звуками, морфемами, семантичними зсувами, що обумовлює появу типів мотивації – фонетичної, морфологічної та семантичної (див. таб. 2.1). Співвідношення мотивованих та немотивованих слів у різних мовних структурах

представлено по-різному, що логічно залежить від структури мови – аналітичної чи синтаксичної [29].

Таблиця 2.1 – Кількісне співвідношення мотивованих та немотивованих слів

Мова	Мотивовані слова	Немотивовані слова	Співвідношення мотивованих і немотивованих слів
Англійська	2500	3455	1 : 1.38
Українська	2500	1447	1 : 0.57
Російська	2500	1663	1: 0.66

В англійській мові на десять мотивованих слів приходиться майже 14 немотивованих слів, в українській та російській мовах мотивовані слова зустрічаються частіше.

Домінантними словами у дефініції словотвору являються *процес*, *результат* або *явище*. Словотворча мотивація – це особливий процес деривації та спосіб функціонування слова. За формально-структурними ознаками явище мотивації розглядається в працях О. І. Смирницького, К. К. Швачко [40; 88]. В. П. Ізотов розробив методику словотвірного аналізу, виходячи із семантичного критерія похідності семантичної основи [39]. Поєднання структурного та семантичного критеріїв вважаємо правомірним для осмислення денумеральних утворень. Згідно синтаксичного критерія, дериваційна мотивація вивчається на базі генотипів вихідних одиниць – слів, словосполучень, речень, що мотивують появу ДУ [77].

Дериваційні інновації препарують постійний інтерес лінгвістичних студій до словотвору, до реєстрації неологізмів, до створення інвентару, осмислення віртуальних та реальних способів поповнення лексичного фонду, до активізації словотворення, фразотворення та формотворення. Тенденції комбінаторики

мовних одиниць, їх представлення є вагомими для формування вільних синтаксичних одиниць (*two-storeyed building*) та зв'язаних одиниць (*between, alone*), модельованих та немодельованих утворень [51]. Загальна модель денумеральних слів – *Num + словотворчий формант = DeNum*. Вихідні одиниці денумеральних утворень реалізують свої словотворчі можливості за моделями іманентної системи мови, при цьому моделі залишаються спільними, але їх представленість, лексична наповненість у текстах є варіабельною. Інновативним конструюванням притаманні категоріальне значення, структурно-семантичні відношення вихідних та похідних одиниць з відповідними словотвірними формантами.

Роль словотвору полягає у виконанні трансформаційної функції перетворення вихідних одиниць різних рівнів мови на одиниці лексичного рівня. Словотвір англійської мови є трансрівнем мовної суперсистеми, що має структурну організацію й включає до свого складу словотворчі засоби, словотвірні моделі, механізми та категорії [54; 66].

Під терміном “похідне” розуміємо афіксальні утворення, складні слова та інші типи вторинних, секондарних словотвірних конструювань. Це такі утворення, що зберігають формальні та семантичні ознаки вторинності [78]. Визначальною рисою деривата є його секондарний характер та залежність від твірної основи – як непохідної, так і похідної. Дериват виникає як результат вербокративного акту, в якому твірна основа включається у словотвірний акт. Дериват, за С. М.Єнікєвою, є “результатом дії механізмів словотвірної системи, вінцем вербокративного акту, у процесі здійснення якого елементарні, твірні, лінгвальні одиниці трансформуються за існуючими в даній мові правилами” [54]. Виходячи з цього, ми не розглядаємо дериват як елементарний конститuent словотвору, тому що він сам утворюється на базі твірних лінгвальних одиниць. Отже, секондарні, вторинні мовні знаки утворюються на базі вихідного знака, його творення відбувається за певними правилами в мові.

Дериват утворюється на базі твірних лінгвальних одиниць. Важливою характеристикою деривата є словотвірна структура, під якою розуміють поділ слова на елементи, які беруть участь у творенні даного слова. О. П. Соболева відмічає, що розуміння словотвірної структури слід розглядати як співвідношення вихідної та похідної одиниць, під словотвірною структурою слід розуміти деривативні кроки, які необхідні для утворення похідного слова [76, с. 168]. Отже, словотвірний крок та словотвірна структура є етапи словотвірного рівня.

Похідне слово, незалежно від того, чи є воно афіксальним, чи композитою твориться за певними правилами чи схемою. Такою схемою виступає словотвірна модель, яку розглядають “як типову структуру, яка має узагальнений зміст і здатна наповнюватися різним лексичним матеріалом (тобто різними лексичними основами) за наявності певних закономірностей сполучання її елементів один з одним” [76, с. 122].

Дериват – представник цілого класу найменувань, які утворені за певними моделями. Похідне слово характеризується єдністю трьох елементів: 1) частини мови твірного слова; 2) семантичної кореляції між твірним словом та похідним; 3) формального співвідношення між похідними та твірними словами (однаковість способу словотворення, а для афіксальних способів тотожність афікса) [37, с. 182].

Похідне слово відрізняється від інших мовних номінацій, як у плані вираження, так і у плані змісту, способом реалізації основної для нього номінативно-репрезентативної функції. Зважаючи на подвійну співвіднесеність – з позамовною дійсністю і системою мови, похідні слова реалізують потенціал словотвірної системи у вигляді конкретних структур, що являють собою комбінації словотворчих засобів, які відображають певні лексичні і словотвірні відношення. Властивість подвійної референції є вагомим для поглиблення уявлень про семантику похідного слова. Власне лексичне значення дозволяє

розглядати дериват як самостійну одиницю, а наявність референтного значення – як вторинну одиницю номінації. Похідні слова актом свого творення стають фактом мовної системи, носієм словотвірного і категоріального значень, які презентуються формально вираженою ономасіологічною структурою, демонструючи віднесеність до певного мовного класу, семантичних категорій через способи і заходи словотвірної системи сучасної англійської мови [54; 38; 46].

Лексичне значення похідного слова ґрунтується на значенні твірного слова, визначається як мовними, так і позамовними чинниками. Специфіка лексичного значення похідного слова пов'язана з морфологічною й словотвірною структурою, а також формально-семантичними ознаками. Похідна одиниця в результаті словотворчого акту оформлена за певними правилами словотвірної системи та набуває лексичного значення, відмінного від мотивуючого слова. Лексичне значення похідного слова складає сукупність компонентів: денотативного, сигніфікативного, емотивно-конотативного, реляційного, прагматичного та морфолого-словотвірного. Наявність морфолого-словотвірного компонента є невід'ємною ознакою лексичного значення похідного слова. Саме він модифікує сигніфікативний компонент, надає додаткових конотативних і емотивних відтінків, взаємодіє з прагматичним компонентом, окреслюючи прагматичний потенціал похідного слова і його значущість у процесі комунікації [44].

Значення, яке виникає в похідному слові внаслідок поєднання мотивуючої основи з формантом є словотвірним значенням, яке розуміється як семантична різниця між мотивуючим і мотивованим, що виражене словотворчим формантом і регулярно відтворюється у межах певного словотвірного типу. Словотвірне значення є узагальненим для сукупності мотивованих слів з одним і тим самим формантом, яке відрізняє ці слова від слів, що їх мотивують [35].

Дериваційний компонент ДУ є базовим у процесі переорієнтації

номінативних одиниць сучасної англійської мови. Вихідним та похідним одиницям притаманна спільна сема числа, яка повністю не зникає (повнозначні слова), а інколи являється фоном (службові слова). Таким чином, новоутворені денумеративи міняють свої функціональні, або граматичні та лексичні характеристики. Цей процес носить діасинхронічний характер. Функціональна зміна слів передбачає перехід мовної одиницю в нову якість. Основні моделі функціональної зміни вбачаємо у наступних векторах:

- морфема → лексема (*-teen* → *her teens*);
- лексема → морфема (*some* → *thirtysome*);
- лексема → речення (*five* → *give me five*);
- словосполучення → складне слово (*car with four wheels* → *four-wheel car*).

2.4 Висхідні віхи денумеральних утворень

Виникнення нових слів, їх здатність конструювати нові слова та словосполучення сприяють розширенню словникового складу, еволюції його складників. Числівникам, як вихідним одиницям денумеральних утворень, притаманні “сім чудес” – ознак.

Перше “чудо”. Древні вчені співвідносили число з предметом, а потім – с ейдосом, логосом, поняттям. Число – це світ. Числівники – мовознавство. Багато числівників мають індоєвропейські корні. Рука та тіло людини були інструментами лічби та виміру, про що нам нагадують лексеми англ. *five* (*finger*), *toe* (*ten*), *brace* (*arm*). Пор. п’ятеричну, десятеричну и двадцяттеричну системи.

Синкретизм предметності та нумеральності (друге “чудо”) прослідковується у семантиці назв першого десятка. З плином часу предметне значення вивірюється, числівники перетворюються в назви абстрактних чисел.

Основні функції (третє “чудо”) числівників нагадують про їх предметність, яка стає прозорою у основних віхах функціонування досліджуваних слів. Предметність цих номінацій полягає у їх призначенні – бути кількісною мірою дискретних одиниць. Квантитативна функція спрацьовує у більшості

нумеральних словосполучень, напр.: англ. –

*Ten green bottles hanging on the wall
And if one green bottle should accidentally fall,
Then nine green bottles hanging on the wall.*

Четверте “чудо” числівників полягає у їх термінологічності, приналежності до “чистих термінів” (термін А. Е. Супруна) за межами конситуації, в лексикографічних дефініціях. У мові ці номінації відкриті процесам детермінологізації, синонімізації, антономізації, експресивності, емоційності, семантичній розмитості, втраті ригористичності, точності. Детермінологізація генерує феномен приблизності та фразеологізації [91].

П’яте “чудо”. Фразеологічним одиницям з числівниками притаманне явище семантичної девіації – спочатку деквантифікації, а потім – спустошеності. На фразеологічних просторах фразеологічні одиниці омовлюють поняття *багато, мало* та якісну оцінку.

В парадигмі фразеологічних одиниць діючими є процеси номінації предметів, їх кількісних та якісних характеристик, а також наявність корпусу зі спустошеними числівниками (шосте “чудо”), які вживаються у функції декору, напр.:

англ.	рос.
<i>One, two, three, Sparrows in a tree, Four, five, six, Tiny little sticks, Seven, eight, nine, This nest is mine.</i>	<i>Раз, два, три, четыре, пять Вышел зайчик погулять. Раз, два, три, четыре, Пять, шесть, семь, Восемь, девять, десять Выплывает белый месяц.</i>

Сьоме “чудо” стосується епідигматичної функції числівників в ендозоні денумеративів – секондарних конструкцій, напр.: англ. – *alone, lonely, only, between, twins, thrice*. Денумеративи відзеркалюють ретроспективне буття числівників. Але кількість ознак денумеративів зменшуються на дві одиниці, бо

денумеративи позбавлені термінологічності та детермінологічності.

2.5 Моделі денумеральних утворень

Існують декілька словотвірних моделей, за якими утворюються деривативи. Універсальною є модель “твірна основа + афікс”, напр.: англ. – *seven-th, seventysome, seventies, seventyfold*. Словотвірна модель характеризується спільністю таких маркерів як твірна основа, словотворчий формант і словотвірне значення. Тобто словотвірну модель ми можемо розглядати як єдність форми і змісту, оскільки словотвірна модель верифікує форму денумератива, а словотвірне значення маркує його зміст [30; 39]. Денумеративи – секондарні конструювання, вихідною морфемою яких є коренева основа числівників. Серед денумеративів виокремлюються наступні типи: субстантивні (*twins, Twain, fortnight, millionaire*), ад’єктивні (*two-cornered, one-eyed, three-sided*), адвербіальні (*once, thrice*) та службові слова (*between, only*). Серед денумеративів зустрічаються, в основному, іменники та прикметники, напр.: *one-up* – ‘той, хто має переваги’; *one-way love* – ‘нерозділене кохання’; *one-to-one* – ‘поєдинок’; *two by four* – ‘товста папка’; *one-sided* – ‘односторонній критерій’. Серед дієслівних денумеративів зустрічаються слова, утворені способом конверсії, напр.: англ. – *to one-up* – ‘мати перевагу на одне очко’; *to four-flush* – ‘займатися замилюванням очей’ [91, с. 48-50]. У денумеральному процесі використовуються основи числівників, серед яких часто реалізуються *one, two, three, million*. Пор.: англ. – *once, only, twice, twofold, thrice, threefold, millionaire*. У дериватах основа числівника посідає препозитивне місце та виступає мотивуючим елементом. Денумеральні прикметники утворюються за моделями а) синтаксичного та б) синтаксично-морфологічного словоскладання. Денумеративи-іменники представлені у мовленні типами а) *thousands, hundreds*, б) *twenties*. Дієслова-денумеративи створюються за моделлю оказіональної конверсії, напр.: англ. – *This is not well thought out Convers and you should **deep-six** it* (Diane Pearson, p. 65). *We must **two** our efforts* (Barry Eisler, p. 93).

Серед денумеративів розрізняють прості, складні та складнопохідні утворення. Під простим словом розуміємо безафіксне, конвертоване утворення на зразок: *sevens, fives*. До наступної групи належать складні слова, утворені в результаті словоскладання, – *композиції*, що являють собою поліфункціональні одиниці номінації, різновидність деривата, утвореного за стандартною моделлю. У них нумеральна основа займає препозитивне положення відносно другого компонента, що зумовлюється премодифікацією числівника у вихідних словосполученнях, напр.: англ. – *three-cornered* ← *three corners*, *two-headed* ← *two heads*. Структурні та семантичні зв'язки компонентів денумеративів характеризуються формальною та семантичною компресією. Семантична єдність композитів є похідною та адитивною. Складні денумеральні композити вказують на кількісні характеристики людей – *four-footer, thirty-strong*, об'єктів – *two-edged, three-cornered*, явищ, процесів – *two-match tour*, часових параметрів – *four-monthed, three-year-old*. Серед похідних денумеративів виокремлюються слова, утворені способом *експліцитної деривації*, що виникла внаслідок суфіксації, префіксації, або ж того та іншого одночасно, напр.: *once, thirtysome, fourteen, someone, mid-nineties*. Модифікації підлягають частовживані числівники. Похідні одиниці корелюють з основами числівників, залежать від них. Основа числівника має потенційні можливості виявляти себе у сполучувальній комбінаториці, в селективних внутрішньословесних зв'язках.

Валентність нумеральної основи реалізується, в основному, за рахунок правого розширювача. Розширення при допомозі суфікса має три ступені. Під ступенем словотворення розуміють послідовність творення слів від твірної основи за допомогою морфем. Для денумеральних утворень показовим є перший ступінь похідності (*seven-th, foursome, fiv-er, thousand-s*). Другий ступінь, в основному, закриває словотворчу активність числівникової основи (*seven-th-ly, nine-th-ly – ninthly*). Третій ступінь похідності – це поодинокі утворення типу *multimillionairess*.

Основи числівників сполучаються з суфіксами *-fold*, *-some*, *-th*, *-ce*, *-es*. Утворення з *-fold* майже необмежені, вони охоплюють усі основи числівників, окрім *one* (*twofold*, *threefold*, *sixfold*). Морфема *-some* співвідносить денумеральні утворення з мовними засобами приблизної кількості (*foursome*, *fiftysome*). Морфема *-th* вказує на місце та порядок розміщення предмету (*sixty-sixtieth*, *fourteen-fourteenth*). Деривативи на *-ce* утворюють закриту парадигму (*once*, *twice*, *thrice*). Дериваційний суфікс *-es* співвідноситься з поліфункціональними одиницями (*fives*) [89].

Словотворчі афікси – це діючі префікси та суфікси, з якими асоціюють відповідні словотвірні значення. Афіксалізація лексичних одиниць є складним процесом перетворення синтаксично вільної, самостійної лексеми на словотворчий формант [32] (*-some*, *-fold*, *-ty*).

До активних суфіксів відноситься морфема *-th*, що приєднується до основи числівників. Утворені за цією моделлю деривати вказують на місце та порядок розміщення об'єкта (англ. – *seven* → *seven-th*). Морфема *-some* співвідносить денумеральні утворення з мовними засобами вираження приблизної кількості (англ. – *seventysome*, *hundredsome*). Дієслівні денумеративи утворюються шляхом конверсії, яка є специфічним способом словотвору, коли нове слово не модифікується формально від вихідного слова, не використовує будь-яких лінійних словотворчих засобів. Конверсія є семантичним засобом словотвору, оскільки важливою її рисою вважається зміна значення вихідного слова у зв'язку з його перенесенням в іншу лексико-граматичну категорію. Конверсія передбачає вживання лексеми у функціях різних частин мови, як спосіб словотвору, в результаті якого утворюються слова із спільним коренем [98, с. 66-68]. Основною моделлю конверсії у денумеративах виступає $Num \rightarrow V$, причому релевантними є складні слова та словосполучення, напр.: англ. – *ten* → *to ten*, *one* → *to one-up*, *four* → *to four-flush*.

Активним словотворчим процесом є словоскладання (композиція), яке

посідає значне місце в лексико-семантичній системі англійської мови та є важливим джерелом формування словникового складу мови, одним із головних напрямків його поповнення [78].

В англійській мові денумеральні композити представлені наступними моделями: *Num+N (two-piece)*, *Num+N+-ed (three-cornered)*, *Num+Adj+N (three-strong-group)* [90, с. 32]. Словоскладання в основному обіймає дві основи. Якщо новоутворення складають деривати моделі *NumN*, то в результаті утворюється іменник, напр.: англ. – *two pence* → *twopence*, *three pence* → *threepence*. Такі утворення є традиційними, канонізованими, такими, що тяжіють до лексикалізації вільних словосполучень. У словосполученнях типу *Num+N+-ed* утворюється прикметник, напр.: англ. – *three corners of the room* → *three-cornered (room)*. Денумеральні деривати семантично співвідносяться з вихідними словосполученнями. Словотворчий елемент може приєднуватися не тільки до одноосновного слова, але й до словосполучення, напр.: англ. – *one – once (one + -ce)*, *one-eyed = (one + eye) + ed*. В цьому випадку можна говорити про похідні слова, вихідною основою для яких слугують словосполучення. У сучасному мовознавстві словосполучення розглядаються як номінативні одиниці референтів. Словосполучна номінація є вторинною, оскільки слова, які входять до складу словосполучення, вже мають статус засобів номінації, що підлягають переосмисленню та переоформленню [90].

Для повної характеристики похідних слів необхідно вивчати не лише структурний, але й семантичний аспект словотвірних процесів. Характеристика семантичного аспекту денумеральної деривації вважається більш складним завданням, ніж описання її структури, оскільки значення слова – це “невловима” субстанція, порівняно із формою [91]. Похідні одиниці корелюють з основами числівників, залежать від них. Основа числівника має потенційні можливості виявляти себе у сполучувальній комбінаториці, в селективних внутрішньословесних зв'язках. В англійській мові нумеральні основи

вживаються в основному в дериватах, утворених шляхом афіксації та словоскладення. Афікси, що розширюють нумеральні основи, співвідносять похідні одиниці з різними лексико-граматичними парадигмами, напр.: англ. – *fifth, fiver, to five, seventysome, forties, twice, three-wheeler, twinned, four-flusher*.

2.6 Внутрішньочастиномовні утворення числівникових одиниць

В англійській мові числівники другого десятку утворюються адитивно та семантизують значення складених чисел: *eleven* – ‘одиниця, що залишилася (*leave*) після десяти’, *twelve* – відповідно ‘двійка після десяти’. У формах цих числівників принцип адитивності візуально стертий на відміну від числівників на позначення 13 – 19 (прозорих у своїй мотивації), але цим числівникам, як і усій групі назв другого десятку, притаманний єдиний принцип побудови.

Спільним структурним компонентом у числівниковій групі виокремлюється морфема *-teen*, напр.: англ. – *thirteen, fourteen, sixteen*. Числівники наступного рангу утворюються від числівників першого десятку з додаванням суфікса *-ty*, напр.: англ. – *twenty, thirty, sixty*. У номінаціях зазначених дериваційних груп виокремлюються відповідно етимологічні дублети *-teen* та *-ty*, які походять від лексеми *ten*, та імплікують відповідно процеси додавання та множення. В українській та російській мовах числівники на позначення *одинадцять-дев'ятнадцять* утворюються шляхом додавання суфіксів – укр. *-надцять*, рос. *-надцать*, що семантизує ‘на + десять’, напр.: укр. – *дванадцять, чотирнадцять, сімнадцять*; рос. – *двенадцать, тринадцать, семнадцать*. Назви чисел другого десятку в англійській мові структурно мотивовані – їх числовий зміст тлумачиться змістом компонентів основи. Позначення десятків від 20 до 90 творяться за допомогою суфіксів укр. *-дцять*, рос. *-дцать*, (за винятком *сорок і дев'яносто*), напр.: укр. – *двадцять, тридцять*; рос. – *двадцать, тридцать*. У складених назвах чисел в англійській мові, починаючи з 20, номінації чисел розміщуються за принципом сукцесивності, напр.: англ. – *twenty-four, forty-six*; укр. – *двадцять чотири, сорок шість*; рос. – *двадцать шесть*,

тридцять осем.

За структурою числівники англійської мови поділяються на три групи: прості, складні та складені. До простих належать числівники від *one* до *ten*. Складні числівники являють собою слова, що утворені від двох числівникових коренів типу *sixteen*, *seventeen*, що виникли в результаті стягнення. Складені числівники утворюються адитивним способом, поєднанням простих і складних числівників. Принцип аглютинації продовжує діяти в українській та російській мовах, тоді як в англійській мові у відповідних випадках використовується сполучникова сурядність: між позначеннями сотень і дрібніших одиниць вводиться сполучник *and*. Пор.: англ.: – *three hundred and twenty four*, укр.: *триста двадцять чотири*. Прості числівники позначені активнопдіючою епідигматичною функцією: без них неможливе існування числівникового внутрішньочастиномовного конструювання. Назви чисел *one* – *ten* позначені тенденціями вторинного конструювання складних і складених числівників. Кількісні числівники в англійській мові (*hundred*, *thousand*, *million*) не вживаються в множині, напр.: англ. – *three hundred*, *five thousand*, *two million*. Процес пізнання кількісних відношень відзеркалюється у побудові числівників, їх внутрішній формі. Зміст назв десятків мотивується мультикаплікативним відношенням позначуваних чисел, напр.: англ. – *twenty* = 2×10 , *thirty* = 3×10 , *fifty* = 5×10 .

Особливу групу складають позначення великих вузлових чисел, котрі відносяться до пізніх утворювань. Процес самоорганізації притаманний також числівникам вищого порядку, типу *hundred*, *thousand*, *million* та *milliard*, в етимологічній пам'яті котрих зберігається сема 'великий', напр.: англ. – *hundred* – 'велика десятка'; *thousand* – 'велика сотня'; *million* – 'велика тисяча'; *milliard* – 'великий мільйон'.

Числівники англійської мови характеризуються притаманною для них словотвірною активністю, що проявляється у процесі словоскладення та

афіксації. Словоскладання відіграє важливу роль у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови, так як є одним із важливих джерел розвитку та поповнення словникового складу за рахунок функціонально-структурних одиниць. Словоскладання вихідних одиниць – це скорочення існуючих у мові номінативних одиниць – підчас способами немодельованого утворення слів.

Числівники посідають центральне місце серед лексичних квантитативних одиниць та мають значну аналітико-синтезуючу потенцію. Ці слова являють собою упорядковану систему одиниць, вони наділені силою оказіонального творення [90, с. 17]. Комбінаторика числівників спостерігається як на рівні сполучення, так і словотворення. Пор: англ. – *two, twice, two-paged*; укр. – *два, двоїна, двовладдя*. Похідні від числівників слова мають тенденцію до реалізації семи точного числового позначення. Коренева морфема числівника може сполучатися як із суфіксами, так і з іншими морфемами. Утворені від числівників слова, зберігаючи вихідну сему числа, набувають самостійного лексичного значення.

В англійській мові існує ціла низка слів з основою числівника. Але спільність основи слів не свідчить про належність дериватів до однієї і тієї ж частини мови. За допомогою суфіксів від числівника можуть утворюватися різні частини мови – іменники, прикметники, займенники, прислівники, дієслова та службові слова, напр: англ. – *two, twoness, anyone, to two, between*; укр. – *два, двоякість, подвоїти*.

2.7 Словосполучувальність денумеральних утворень

Словосполучення слугують базою для формування інновацій, при стягненні яких утворюються композити, напр.: англ. – *a four-mile round trip, the top-ten clothes, a four-poster bed, a five-minute walk, ten-year-old Michael, fourteen-minute drive, the fifty-eight-year-old Phillip. The two four-foot dinosaurs she'd put on the wall. The fellow was about thirty-year-old* (Rowan Coleman, p. 17). *In his fifty-five-years-of-age he still looked rather handsome* (Catty Kelly, p. 63). *But one that*

*occasion she felt certain **the three-year-old** had said exactly what she meant* (Steel Vanessa, p. 55). *The man was speaking as if this was a tutorial at Balliol College, a **one-to-one** class with Nill as his pupil* (Sam Bourne, p. 38). *For an **eighteen-year-old** living at home the money was good* (ibid, p. 97). *A **six-foot-two** Upper East side guy in shirt and blue linen jacket with an English accent* (Tine Robert, p. 118). *Of course, Carl from NY1, New-York's **twenty-four-hour** cable new station* (Adele Parks, p. 68).

Своєрідністю словотвору певної мови виступають особливості будови слова. Якщо в мові переважає одноморфемна структура слова, то продуктивним буде безафіксне словотворення, а якщо структура слів є двоморфемною, то переважатимуть афіксальні способи вербокреації [60].

В англійській мові існує чимало афіксів для утворення відчислівникових інновацій, які відносяться до словотворчих морфем, залишаються базовими одиницями морфемного рівня мови. Здатність морфем брати участь у творенні інновацій є одним із чинників морфемного рівня мови. В афіксації виокремлюються наступні моделі *Num + fold*, *Num + some*, *Num + something* (*twofold*, *threelfold*, *twentyfold*; *thirtysome*, *fifteensome*; *ninety something*, *eighty something*). У цих моделях спрацьовує словотворення за аналогією, у процесі якого відбувається свого роду моделювання: відтворюється модель слова-зразка, його морфологічна структура, яка заповнюється новим лексичним матеріалом шляхом зміни одного з компонентів [48, с. 200]. Словотворення за аналогією сприяє збагаченню словникового складу мови та створює умови для формування нових словотвірних засобів. У словотворчому процесі подібні елементи набувають характеристики лексичних одиниць, напр.: англ. – *twenty + something* → *twentysomething*; *three + fold* → *threelfold*; *five* → *fifth* → *fifths*.

Серед денумеральних дериватів розрізняють прості та складні утворення, що виникли на основі а) окремого компонента словосполучення або б) усього словосполучення, напр.: англ. – а) *one* → *oneness*, *fiver* ← *five dollars*, *tenner* ← *ten dollars*; б) *thirty-year-old* ← *thirty years old man*, *four-wheeler* ← *car with four*

wheels.

При дослідженні складних денумеративів-комполит труднощі викликає проблема їх ідентифікації, відмежування від вихідних словосполучень, а точніше сталих словосполучень нефразеологічного характеру від фразеологічних одиниць. Виокремлюються різні критерії розрізнення складного слова і словосполучення – структурний, графічний, фонетичний та семантичний, пор.: англ. – *two pence* → *twopence*, *three pence* → *treepence*. Ці складні слова та їх вихідні форми відрізняються між собою не тільки фонетичним та графічним критерієм, а також семантичним та структурним. Для денумеральних комполит притаманною є риса суцільнооформленості та неподільності. В. Адамс вважає неподільність слова (тобто неможливість вставки яких-небудь інших компонентів між його складовими) головним критерієм розмежування слова та словосполучення [47, с. 8].

У структурному відношенні слова, що утворилися від словосполучень, можна поділити на прості (афіксовані) та складні (двокомпонентні або більше), напр.: англ. – *mid-fifties*, *millioner*, *teenager*; *once-over*, *six-packs*, *seventy-odd-year-old*.

Усім денумеративам властиві такі формальні та семантичні ознаки:

- нове похідне слово, як нова номінація, створюється на базі вже існуючого у мові;
- денумератив може мати нову морфологічну структуру;
- структура денумератива завжди має знак, що міститься у вихідній одиниці.

Семантична структура денумератива кваліфікується при порівнянні значення твірного словосполучення і похідної лексеми. У лінгвістиці існує декілька типів семантичної співвіднесеності твірних словосполучень та денумеративів:

- семантико-граматична єдність словосполучення та денумератива;

- семантична інваріантність;
- граматична тотожність [63].

Семантичний аналіз компонентів денумеральних утворень показує, що першим компонентом виступають числівникові основи (*two-seater*), які семантизують кількісні ознаки денотату. Наступною групою виступають або афікс, або ядро вихідної семантичної структури (*fiveer, tenner, two-headed*). До третьої групи належать денумеральні утворення з обома афіксами (*mid-fifties*). Вибір другого компоненту залежить від словотвірного форманту денумерального утворення, в якому перша основа вказує на кількісні ознаки референта (*two-year-old person*). Перший компонент може бути і недомінантним у денумеративі, з огляду на наявність означуваного, наприклад, основи іменника (*two-seater*), або його замісника (*a car with two seats*).

2.8 Денумеральна деривація

На перший погляд, одиниці синтаксичного типу, набувши нової форми, не залучаються до подальших епідигматичних процесів. Проте узуалізація нової форми, поєднуючись із старою, фактично призводить до лексикалізації нової форми. Як наслідок, відбувається її семантичне відокремлення і стале словосполучення починає функціонувати як лексична одиниця [40, с. 147].

Словосполучення англійської мови є постійним джерелом поповнення інноваційного корпусу. Утворення слів від словосполучень реалізується на векторі інтеграції лексичного та синтаксичного рівнів. Діючими способами денумеральних дериватів є морфолого-синтаксичний та лексико-морфологічний. Варто зазначити, що багато вчених, які студіюють питання словотворення, розглядають обидва зазначені способи як один. Так, В. В. Виноградов та М. М. Шанський іменують його *еліптичним стягненням*, О. М. Бабкін вживає термін *семантичне намагнічення*, В. М. Мокієнко називає даний процес *імплікуванням* стійкого словосполучення в слово. О. В. Петров виокремлює й оказіональні способи утворення, до яких належать замісне

словотворення, словотвірна контамінація [70; 11].

Похідні лексичні одиниці утворюються у межах таких частин мови як іменник, прикметник, займенник, прислівник, дієслово та службові слова. Денумеральні деривати семантично корелюють з номінативними одиницями – словами та словосполученнями. У сучасному мовознавстві словосполучення розглядають як номінативні одиниці, що існують на позначення відповідних явищ об'єктивної дійсності. Словосполучувальна номінація вторинна за своїм характером, оскільки слова, що входять до складу словосполучення, мають у мові статус засобів номінації, але зазнають переосмислення і використовуються в новій для них функції – самоорганізації. Формування смислу нового найменування відбувається під безпосереднім впливом змісту вихідного найменування, що детермінує характер відображення дійсності у похідній номінації, задаючи той чи інший ракурс її розгляду і тим самим опосередковуючи це зображення [34; 70].

У процесі вторинної непрямой номінації відбувається взаємодія п'яти компонентів: дійсності; понятійно-мовної форми її відображення; сигніфікату вихідного найменування; віднесеності нового смислу до дійсності; мовної форми в її вторинній функції номінації [69].

Поряд із первинним (для непохідних знаків) і вторинним (для знаків, що мотивовані будь-якими іншими мовними одиницями) способами номінації існує ще один тип номінації – третинна номінація – для характеристики способу відображення дійсності денумеративами, що утворені в результаті вторинної номінації, напр.: англ. – *oncer, four-th-ly*.

Семантика вихідних словосполучень опосередкована значенням наявних в її складі морфем, що свідчить про те, що вони є вторинними утвореннями. Основа слів, що утворилася внаслідок денумеральної деривації, відсилає до твірних словосполучень, що є знаками вторинної номінації, а, отже, як однослівні так і багатослівні номінативні одиниці відносяться до знаків

третинної номінації [69].

Головними рушійними чинниками, які постійно впливають на розвиток мови, її еволюцію, є як позамовні, або зовнішні, так і внутрішньомовні, або внутрішні фактори. Серед зовнішніх чинників лінгвального розвитку виділяються передусім соціально-історичні, географічні, демографічні, соціолінгвістичні, культурні та естетичні аспекти [69].

До внутрішньомовних чинників впливу на розвиток мови більшість учених зараховує такі, що зумовлені властивостями певної мовної системи, серед яких виділяють: системну організацію мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; тенденції до ускладнення, збагачення мовної структури; прагнення до обмеження труднощів лінгвальної інформації; тенденцію до інтеграції, яка виявляється водночас із тенденцією до диференціації елементів мови; принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; тенденцію до надання переваги більш експресивним мовним формам. Об'єктом лінгвальних змін виступають усі одиниці, їхні відношення, а також правила побудови і вживання [60].

Денумеральна деривація виступає як одне з джерел поповнення існуючого словника, що вказує на об'єктивні закони розвитку мови, без яких мова не могла б у повній мірі виконувати свою комунікативну функцію. Мова не має у своєму розпорядженні значної кількості виразових засобів, бо вони обмежені, неповні і недостатньо досконалі. А мислення, у свою чергу, рухливіше та багатше за своїм змістом [33; 37].

Сферою виникнення денумеральних дериватів є переважно розмовне, діалектне, професійне мовлення, художня література та публіцистика, де постійно існує потреба висловитись коротко, дотепно, не забуваючи про емоції та експресію, напр.: англ. – *I'm in the third-to-last car, leaving the station now. A teen-age motorcycle accident had almost cost him an eye. ..., but Midori didn't feel like a one-nighter* (Samanta Quinn, p. 213). Такі одиниці – засіб інформаційного впливу як на інтелектуальне сприйняття слухача, так і на його емоції, психіку,

що покликані формувати його світоглядну позицію [65; 91; 61]. Денумеральна деривація, як джерело поповнення словника, препарується дією інгерентних законів мови за існуючими моделями [37, с. 24-26; 44, с. 12].

Лексичні одиниці, що становлять об'єкт нашого дослідження, як і всі інші мовні одиниці, завдячують своїм народженням і функціонуванням позамовним і внутрішньомовним чинникам.

Денумеральні деривати – специфічні лексичні одиниці. На відміну від регулярного словотвору, відфраземне словотворення є своєрідним, що зумовлено особливостями структури й семантики твірних одиниць, вторинних за своєю природою стійких сполучень слів, семантика яких, зазвичай, не впливає із значень окремих компонентів, а закріплена за всім висловом. Вивчення словотвору висуває багато нових аспектів розкриття природи похідного слова.

Семантична структура денумеральних дериватів відображає становлення нумерального корпусу лексики, образотворчу спроможність мови, адаптивні можливості квантитативних одиниць [39].

Поповнення словника є головним законом розвитку будь-якої мови, без якого вона не могла б виконувати свою комунікативну функцію [55]. Денумеральна деривація виступає як одне з джерел його (словника) поповнення, створюючи нові словотвірні ланцюжки та гнізда. Денумеральний дериват повністю або частково зберігає семантику своєї твірної одиниці, вбираючи в себе квалітативні і оцінювальні характеристики, виступає ознакою словосполучення, напр.: англ. – *two heads* → *two-headed dog*; *three corners* → *three-cornered room*; *five years old* → *five-year-old kid*; *seven storeys* → *seven-storeyed building*.

Експресія, яскравість та семантична різноплановість успадковується від вихідної одиниці і розвивається у похідній одиниці.

2.9 Типи та способи творення денумеративів: загальна характеристика

Структурні типи денумеральних утворень визначаються частиномовною належністю твірної основи, кількісним складом словотворчих формантів, якісним складом та семантичним наповненням компонентів. Способи словотворення залежать від дериваційної технології, що існує в тій чи іншій мові [40].

Аналіз емпіричного матеріалу показує, що на просторах числівників виокремлюються певні типи денумеративів. У корелюючих корпусах числівники є вихідними, в той час як денумеративи – похідними. Тип похідних денумеративів представлений гетерогенно в структурному та семантичному ручищі. Структурними типами є частиномовні, продуктивні / непродуктивні, деквантифіковані / недеквантифіковані, частотні / нечастотні, повнозначні та службові, композити, конверсиви, афіксоїди.

Види денумеративів представлені наступним чином: денумеративи-іменники, денумеративи-прикметники, денумеративи-займенники, денумеративи-прислівники, денумеративи-дієслова та денумеративи-службові слова.

Денумеративи походять від числівників, коренева морфема яких може поєднуватися як із суфіксами, так і з іншими морфемами, або без них, напр.: англ. – *once, twofold, fiftysome, thirtysomething, to ten, the two*. Утворені від числівників слова зберігають вихідну сему числа, набувають самостійного лексичного значення, тобто становляться семантично-похідними одиницями – денумеративами.

Вербокреція нових лексичних одиниць відбувається за певними словотворчими моделями, що історично склалися в мовній системі. Сучасна англійська мова має у своєму розпорядженні декілька способів утворення нових слів, до яких відноситься словоскладання, афіксація, конверсія, компресія [98]. Однак, питома вага кожного з них у словотворчому процесі неоднаково представлена, про що свідчить проведений у роботі лінгвістичний експеримент

з денумеративами.

В ілюстративному матеріалі з художньої літератури серед 5200 денумеративів різної частиномовної представленості не зустрілося жодного разу прикладів із чергуванням звуків або переносу наголосу, які (останні) трансформувалися в розряд історичних способів. На часі продуктивними способами денумеральних дериватів є словоскладання, афіксація, конверсія.

Семантична девіація денумеральних дериватів віддзеркалює еволюцію нумеральних номінацій, їх перспективні вектори, буття.

2.9.1 Способи творення денумеративів-іменників

Провідне місце серед самостійних денумеральних частин мови належить іменнику, що забезпечує можливість мислити предметно та інтерпретує предметну частину мовної картини світу. Узагальнене значення предметності є релевантною семантичною ознакою іменників, які називають предмети і відповідають на питання *хто? що?* Але предмети – це не тільки назви людей, тварин, конкретних речей, а й опредмечених дій, ознак та абстрактних понять [25]. Як кожна частина мови, іменник має свої суфікси *-er (five-er)*, *-aire (millionaire)*, *-ness (one-ness)* та закінчення *-s (hundred-s)*. Денумеративи-іменники відображають ретроспективне становлення числівників, їх предметне походження.

Кожен спосіб словотворення, крім загальних, має свої специфічні правила, засоби та моделі. Слід також звернути увагу на продуктивність кожного з способів словотворення, тобто його здатність утворювати нові слова [66]. Субстантивація денумеративів, тобто придбання ними предметного значення, вказує на семантичну близькість їх з лічильними словами. Денумеративи-іменники утворюються шляхом конверсії, афіксації та словоскладанням (див. табл. 2.2).

Найбільш активним словотворчим процесом утворення денумеративів-іменників є конверсія, композиція та афіксація, за рахунок яких поповнюється

словниковий склад мови – шляхом творчої комбінації наявного матеріалу функціонально-структурних одиниць, дієвим засобом вдосконалення її граматичного складу.

На думку вчених, в останні десятиліття знижується активність конверсії, що свідчить про зміну пріоритетів в словотворчих процесах сучасної англійської мови [98]. Але за нашими підрахунками, кількість конвертованих денумеративів складає майже 75%. Денумеративи-іменники, що утворені за допомогою конверсії, можна поділити на групи. Перша представляє собою групу денумеративів, які виступають замісниками іменників та, як правило, виступають у реченні підметом та додатком, напр.: англ. – а) ***The one** I did see a lot of* (Purcell Deirdre, p. 52). *Miss McMillan is good enough to give me the time off today on **one of our** busiest days* (Wood Valerie, p. 89). *Kate followed her and Melanie could hear **the two of them** laughing* (Lyn Andrews, p. 251).

Таблиця 2.2 – Способи творення денумеральних іменників

Способи творення	Приклади
Конверсія	<p>a) <i>the one, the two, one of;</i></p> <p>b) <i>hundreds of, hundreds and hundreds, thousands of, millions of, zillions, threes of them, fives;</i></p> <p>c) <i>early fifties;</i></p> <p>d) <i>to the nine;</i></p> <p>e) <i>in fives and tens.</i></p>
Афіксація	<p>a) <i>millioner, millionaire, billionaire;</i></p> <p>b) <i>the oneness;</i></p> <p>c) <i>her mid-fifties;</i></p> <p>d) <i>twinner, tenner.</i></p>
Компресія	a) <i>a man of forty; a man of fifty.</i>
Композиція	<p>a) <i>sixteen-year-old, thirty-year-old, the three-year-old, fifty-five-quid;</i></p> <p>b) <i>fourth-grader, the twin-engines, six-packs, four-wheeler;</i></p> <p>c) <i>seventy-odd-year-old, his fifty-five-years-of-age, thirty-odd years of them;</i></p> <p>d) <i>once-over, go-betweenner.</i></p>

Конверсія – це зміна функціональної парадигми, трансформація семантики вихідної лексеми [46; 98; 88]. Конверсія спрямована на зміну частиномовних характеристик твірного слова. Такий вид творення різних слів від одного кореня, при якому словотворчим засобом служить тільки парадигма слова, притаманний різним мовам, включаючи англійську. Такі співвідносні, омонімічні утворення розглядаються як уживання одного й того самого слова в функції різних частин мови, або як результати переходу однієї частини мови в іншу. Ці різні слова корелюють з ендозоною вербоекреції інновацій. Такі слова, як *five* (числівник) та *the fives* (іменник) різняться не тільки своїми значеннями і синтаксичними функціями, але й парадигмою граматичних форм. Числівник не має закінчення та артикль у своїй граматичній формі – це притаманне іменникам. Своєрідним для конверсії є використання форм парадигми слова як єдиного засоба творення слів, тобто без участі словотворчих афіксів.

Як стає очевидним з прикладу, відбуваються певні семантичні модифікації вихідного слова. Наприклад, від числівника *one* утворився іменник *the one*, від числівника *five* утворився іменник *the fives*. Дериваційний афікс *-es* співвідноситься з поліфункціональними одиницями. Деривативи, співвіднесені з назвами десятків, виражають обмежений термін у житті людини, напр.: англ. – *in her twenties, his early fifties, my forties*. Часова співвіднесеність уточнюється дистрибуцією денумератива. Для позначення віку від 13 до 19 в англійській мові використовується лексикалізована денумеральна одиниця *in one's teens*, що характеризується активною продуктивністю, напр.: англ. – *post-teen* – молодіжний, *sub-teen* – до 12 років, *teenager* – підліток, *teeny* – малеча, *tenny-bopper* – дівчинка-модниця, *teeny-weeny* – крихітка. Як ми бачимо, афікс *-teen* еволюціонує, сам продукує нові слова, із афікса переходить у слово (випадок лексикалізації).

В результаті конверсії утворюються нові функціонально-семантичні

варіанти слів – похідні лексичні одиниці. Процес “внутрішньорівневої трансорієнтації” лексеми вважаємо вслід за С. М. Єнікєєвою актом вербокративної деривації [54].

Найбільш продуктивною моделлю творення конверсійних одиниць є семантична трансформація типу $Num \rightarrow N$, $Num \rightarrow V$, напр.: англ. – *one - the one, three - the three, hundred - hundreds of, five - fives; two - to two, ten - to ten, six- to deep-six.*

Друга група конвертивів в умовах фразеологічного контексту актуалізують невизначену (розмиту) кількість – *багато* (денумеративи типу ***hundreds (of), thousands(of)***, напр.: англ. – *The church was packed with **hundreds of people**. Forty feet overhead, a circulatory system of orange ductwork throbbed with the heartbeat of the building – the pulsing sounds of **thousands of cubic feet** of filtered air being circulated. “Did you have lots of presents?” - “**Zillions**” (Lyn Andrews, p. 217); **Hundreds** were waiting for election results (Adelle Parks, p. 107). **Thousands of people** came to the meeting in order to protect their right for normal leaving (ibid, p. 115).*

Наступна група відображає часовий відрізок у житті людини, напр.: англ. – *His reason dated back to the **early twenties**. She is probably in her mid-thirties. But it had been in **the middle fifties**, and now he was in **his middle fifties** – it made all the difference in the world* (Lyn Andrews, p. 259).

У метафоричних висловлюваннях типу ***to the nines*** спостерігається процес деквантифікації, що виявляється при появі конотативних значень, це – наступна група денумеративів-іменників, утворених за конверсією. Числівник *nine* втрачає своє словникове значення та, лексикалізуючись, набуває якісного значення. Лексикалізація словосполучень відбувається в результаті вживання синтаксичних конструкцій атрибутивного типу, що дає можливість економно та містко виразити складні поняття в межах одного слова, напр.: англ. *once-over* – швидкий, але пильний огляд; *one-horse* – невеликий, незначний, напр.: англ. –

Behind them came these cowboy, all dressed up to the nines in fancy near gear. “Fifty-fifty”, - he said. It’s nothing but a lucky chance for the horse (Lisa Gardner, p. 57).
Лексикалізація синтаксичної структури в сучасній англійській мові – це засіб функціонального переходу мовної одиниці, що свідчить про гнучкість структури мови при заповненні номінативних лакун.

Складне за структурою, слово зберігає характеристики способів словоутворення, воно міняє не тільки парадигми, але і дистрибуцію, а також – семіотичний статус денумеральних утворень. Термін *лексикалізація* словосполучень вживається у працях у О. І. Смирницького [73], О. С. Ахманової [10], Е. Бенвеніста [62], які відповідно вбачають в дериватах суму значень компонентів, напр.: англ. – *one-eyed person* – *a person with one eye*, лексикалізована одиниця ототожнюється із фразеологізмом; кожний тип складних слів є результатом трансформації синтаксичного вільного словосполучення. Ознакою складного слова є його суцільнооформленість.

Поряд з лексикалізацією фразеологізмів або вільних словосполучень має місце і оказіональна лексикалізація, яка експліцитно виражена номінаціями, структурно-семантичні особливості яких утворюють смисл денумеральних утворень – *give-me-my-two-million-back-o-I-kill-you-expression*.

Наступна група представлена моделлю $pr_1Num_1pr_2Num_2$ (*in fives and tens*), де *Num* може мати різне наповнення, напр.: англ. – *About fifteen hundred of people in fives and tens, would stay with me* (Lisa Gardner, p. 163).

Явище конверсії в сучасній англійській мові одержало особливо широке поширення. Найбільш важливою причиною цьому можна вважати ту особливість англійської мови, що полягає у майже повній відсутності в ній морфологічних показників частин мови, які або не розрізняються зовсім, або можуть розрізнятися за словотворчими афіксами. Конверсія, як словотвір, тісно пов'язана з особливостями будови англійської мови та її історією [59]. З плином часу ранні англійські слова нівелювали парадигму закінчень та генерували

різночастиномовну омонімію (історичну конверсію), яка з часом поступилася місцем конверсії за паттерном.

Афіксація є одним із продуктивних способів словотвору і посідає друге місце за наявністю інновацій – після словоскладання. Афіксація як спосіб словотвору діє шляхом додавання до твірної основи префікса або суфікса, за допомогою яких утворюються нові слова з новим лексичним значенням або з новим відтінком у значенні [29]. Афіксація має різну продуктивність у вербокреації нових одиниць, напр.: англ. – *mid-fifties* (префіксація), *fifty-fold* (суфіксація), суфіксально-префіксальний спосіб у системі англійського словотвору не поширений, напр.: англ. – *Somehow, the oneness of this shared experience, the coalescing of millions of minds, had affected the function of this machines* (Sophie Kinsella, p. 39). *The twins seemed to understand each other without words* (Virginia Andrews, p. 439). *It's his twinner, Jack thought with rather calm certainly* (ibid, p. 98). *Not even two gold watches, but three gold watches for the tenner* (ibid, p. 382). *While the present century was in its teens. In her mid-fifties her name was Rosa* (Lyn Andrews, p. 79) .

Афіксальні одиниці утворюються як за допомогою афіксального способу, так і комбінованих способів, що поєднують афіксацію та словоскладання, напр.: англ. – *fourth, fifty-fifty. But you aren't the hundredth either* (Jill Mansell, p. 99). *Forty cents a pound they demanded for the twenty-eight-mile portage, and while he coughed his breath and swallowed, the price went up to forty-three* (Adelle Parks, p. 258).

Афіксалізація лексичних одиниць являє собою складний процес перетворення самостійної лексеми на несамостійний словотворчий формант. Аналіз афіксальних одиниць дає можливість виділити групи суфіксів. Серед іменникових утворень словотворчу продуктивність виявляє суфікс *-er*, який служить для утворення назв людей, що мають певні грошові заощадження, напр.: англ. – *millioner, billionaire, milliarder. Each of her husbands had been a millionaire*

– *heavens, Asil had practically a trillionaire* (Jill Mansell, p. 93). *He would have made a good work and became a millionaire. The man talks to twenty millioner people a week and he can't even get in here. You should be an international stage or screen star, presiding over a Parisian salon, or married to an American oil millionaire-billionaire, if you like or belted English earl* (Marianne Fridriksson, p. 248).

Наступний афікс *-ies* слугує для утворення денумеративів, що співвідносяться з певним терміном у житті людини, напр.: англ. – *twenties, fifties, sixties. An anonymous woman in her mid-forties stared back at her* (Jill Mansell, p. 45). *At that time she thought that in her sixties she wasn't old* (Lyn Andrews, p. 79).

Важливу роль у процесі афіксалізації відіграє словотворення за аналогією. У результаті утворення цілої низки нових слів, незмінний компонент цього слова набуває статусу високочастотного та переходить у ранг афікса. При утворенні афіксальних похідних афікс модифікує вихідну основу, а основа, в той же час, конкретизує афікс, що свідчить про дію законів самоконтролю, самодобудови та самоорганізації в іманентних системах мови [54]. У процесі формування нових лексичних одиниць використовуються не тільки відомі афікси, але й слова, які також є результатом словотвору, напр.: англ. – *seventysomething*. Слово *something* може приєднуватися, вживатися практично з усіма числівниками, та набуває статусу афікса. Усі денумеративи з цим афіксом утворюються за аналогією. Подібна тенденція прослідковується зі словом *some*, що також стає суфіксом для утворення денумеративів-іменників, напр.: англ. – *After the remark they both were silent for tensome minutes* (Larence D. U., p. 135).

Одним із продуктивних способів утворення дериватів англійської мови є композиція (словоскладання), що є вагомим джерелом поповнення мови. Лексичні одиниці, утворені з двох або більше основ, виступають зручним засобом передачі складних понять [42].

Механізмом творення композитних одиниць виступає універбалізація,

тобто об'єднання компонентів в складне слово, напр.: англ. – *sixteen-year-old*, *four-wheeler*. *Hell, she felt like a fourteen-year-old* (Jill Mansell, p. 172). *Sorry, it's only a two-seater* (ibid, p. 56).

Типологічні особливості англійської мови дають необмежені можливості для словотворення, які пояснюють валоративну роль композиції, коли шляхом об'єднання двох чи більше основ формується нове за формою та змістом слово. Компоненти композитів є конститuentами складних слів, які корелюють із вільними лексемами, фактично виконують функцію вербоформантів, утворюючи нові номінативні одиниці типу *once-over*, *six-packs*, *go-betweeners*, *teenagers*, напр.: англ. – *Now suddenly we are all supposed to snap into self-discipline like lean teenage greyhounds* (Rowan Coleman, p. 90). *I got six-packs from the town shop* (ibid, p. 99). *His attention seemed to fixate on one particular boy – a fourth-grader maybe, a sweet-looking* (Nicolas Evans, p. 411). *The twin-engines turned over, the floor vibrating beneath her* (ibid, p. 91). *A red four-wheeler had just pulled up* (ibid, p. 101).

У результаті зрощення синтаксичних конструкцій в єдину лексему утворюються слова-фрази типу *sixteen-year-old*, *fifteen-year-old*, *one-size-fits-all*, *fourth-grader*, *the tween-engines*. Словостягнення (зрощення) є складним комплексом, але завдяки компактності більшість денумеративів-іменників зберігає усю інформацію, напр.: англ. – *They've sacked her and taken on a fourteen-year-old to replace her* (Dan Brown, p. 98). *No more than was expected of any sixteen-year-old of a working family* (Fiona O'Brien, p. 286). *I had a problem with boundaries and charged my fifty-five-quad* (ibid, p. 193). *In his fifty-five-years-of-age he still looked rather handsome* (ibid, p. 198) *He gave the G.P. the once-over* (ibid, p. 173).

Денумеративи-іменники англійської мови походять від числівників та є секундарними конструюваннями, утвореними морфологічним та синтаксичним способами. До морфологічного способу творення відносяться афіксація та

словоскладання, до синтаксичного – конверсія (трансформація) [78; 46]. Власне числівники англійської мови мають нульове закінчення, тобто деморфологізовані, а денумеративи-іменники мають закінчення, як і всі іменники : закінчення являються маркерами денумеративів-іменників.

Субстантивація числівників та придбання ними предметного значення, вказує на їх семантичну близькість з лічильними словами, напр.: англ. – *in her twenties, threes, fives*. Розвиток предметних значень спостерігається в абстрактних номінаціях кількості, що свідчить про синкретизм категорії кількості, її тяжіння до сфери предметності. З іншого боку, розвиток мовної категорії квантитативності – це не прямолінійний рух, а надзвичайно складний спіралеподібний процес з певним повторенням ступенів з деяким поверненням до минулого, з повторенням на вищих щаблях [40]. Тяжіння до сфери предметності виявляється і в синтагматичних особливостях одиниць, що позначають кількість, у їх вживанні у складі субстантивних словосполучень. Діалектика предметного світу і людського мислення не допускає повної абсолютизації ознак від предмета, якому вони належать. Єдність предмета, особи та атрибутивної властивості відновлюється в ознакових одиницях зовнішніми щодо слова ресурсами – сполученням ад’єктивних та субстантивних.

За семантичним навантаженням виокремлюються основні види денумеративів-іменників:

- одиниці на позначення людей, груп людей або речей, напр.: англ. – *The two were running in opposite direction hoping to foul the trial* (Elmore Leonard, p. 69). *A hundred of cops ran on the gates* (Geoffrey Household, p. 13). *All five of them turned round having heard a splash* (Donald E. Westlake, p. 66);

- відчислівникові утворення, що позначають різні феномени (найменування грошей, напоїв та ін.), напр.: англ. – *Can you spare me a fiver?* *Chester grinned at Mike drinking his almost frozen Seven Up* (Geoffrey Household, p.

80);

- денумеративи, що номінують темпоральні періоди, напр.: англ. – *He is in his late twenties* (Marianne Fredriksson, p. 37);

- деривати на позначення оцінок, транспорту, напр.: англ. – *Jimmy was very glad to get first five in his class* (Geoffrey Household, p. 274). *Seven-eleven is giving free Monday to celebrate the company's birthday* (Alice Munro, p. 96);

- лексикалізовані одиниці з конвертованим числівником, напр.: англ. – *He gave all your plans the deep-six* (Sophie Kinsella, p. 77). *It is probably nothing, a one-off* (Jill Mansell, p. 144).

Денумеративи-іменники виконують синтаксичну функцію підмета та додатка, напр.: англ. – *The three came last to the finish* (Geoffrey Household, p. 91). *The three of us always stayed together whatever might happen* (Elmore Leonard, p. 185). *I got six-packs from the town-shop* (Rowan Coleman, p. 99)

Похідні денумеративи – це інновації за формою та змістом. Денумеративні аббревіатури в інтернет-ендосистемі набувають статусу фонетичних омонімів та виступають заміниками одиниць нечислового значення, напр.: англ. – *to you – 2you, for you – 4you*. До акронімів тяжіють денумеративні словосполучення із номінаціями числа. Приклади типу *Henry the Eighth, Agent 007, Generation 9-11, 13th generation* демонструють субстантивацію числового елемента. Числівники активно беруть участь у формотворенні інновацій. Зустрічаються графічні способи трансформації, одним із яких виступає **креолізація**, при якій лексична одиниця набуває нової форми шляхом заміни своєї частини (в окремих випадках повної форми), що фонетично збігається із назвами цифр або літер, наприклад *4 – For, Any1 – Anyone, Xtra, Xpress* і т.і. [66]. С. М. Єнікеєва пропонує називати такі одиниці “омофоно-графо-акронімами” [54].

На відміну від попереднього, **акрокреолізація** є способом, який фактично поєднує в собі риси як креолізації, так і акронімії, тобто творення нової форми існуючої в мові лексичної одиниці відбувається шляхом літерно-цифрових

комбінацій [66]. Цьому графічному способу формотворення притаманне трансформування одиниць лексичного або синтаксичного рівнів мовної системи в одиниці, які знаходяться в опозиції з первинними, наслідком чого є створення бінарного ряду. Фактично це може іменуватися новою формою, оскільки значення вихідної одиниці продукувальної бази не зазнає жодних змін. Прикладами виникнення форматичних інновацій за допомогою акрокреолізації можуть бути: *4WD* – *four-wheel drive*, *2L8* – *Too Late*, *B4N* – *Bye For Now*, *BBL8R* – *Be Back Later*, *NE1* – *Anyone*, *W8* – *Wait*, *W8N* – *Waiting*.

Найчастіше в подібних новоутвореннях зустрічаються цифри 2, 8 і 4, фонемний склад яких [tu:] ['eit] і [fo:] використовуються в різних варіаціях m[eit], l[eit]r, b[fo:], w[eit], ['fo:]get тощо. Слід зазначити, що акрокреолізація може мати, крім "чистих", форм ще і "змішані", подвійні. Так, у новоутворенні *BBL8R* – *Be Back Later* разом із креолізацією діє акронімія (скорочення словосполучення, фрази або виразу шляхом відокремлення перших літер кожного слова та їх подальшого злиття). У цьому випадку перша частина *BBL8R* – *Be Back* є результатом акронімії, друга *BBL8R* – *Later* – результатом креолізації [66].

За допомогою таких літерно-цифрових аббревіатур, де числівники замінюють цілі слова, виникає цілий ряд найменувань електронної торгівлі, напр.: англ. – *B2B* (*business-to-business*), *B2C* (*business-to-consumer*), *B2B2C* (*business-to-business-to-consumer*), *C2C* (*consumer-to-consumer*), *C2B2C* (*consumer-to-business-to-consumer*), *B2E* (*business-to-employee*), *P2P* (*producer-to-producer, person-to person*). Another general message to the believers was: *B2B* (*business-to-business marketing*) and *B2C* (*business to consumer*) are so five minutes ago; from now on it's all about *B2B2C* (The New York Times, April 23, 2000) [38]. Перелічені інновації є специфічним типом аббревіатур з використанням числівника *two* завдяки його омофонічності з прийменником "to", числівника *four* – з прийменником "for". Але слід відмітити, що ці літерно-цифрові аббревіатури у художньому дискурсі зустрічаються раритетно, ілюзорно.

Вагома глобалізація світу, система Інтернет сприяють виникненню немодельованих патернів денумеративів, в яких серед стягнутих елементів є або назви чисел або їх омографи. Це є ще одним прикладом того, що мова володіє значною кількістю активних засобів словотвору. Багатий арсенал словотворчих засобів і механізмів створює підґрунтя для саморегуляції та самовдосконалення словотвірної системи [54].

2.9.2 Способи творення денумеративів-прикметників

Непроцесуальну ознаку предмета, події або іншої ознаки, вираженою іменною частиною мови позначають денумеративи-прикметники, з огляду на якісну ознаку предмета, подій, ознак або відносну ознаку. Прикметник – це частина мови з атрибутивною та предикативною функціями, яка має категоріальне значення непроцесуальної ознаки предмета [25]. Семантично прикметники тяжіють до іменників. Прикметник функціонує як означення іменника, утворюючи атрибутивну конструкцію, або як предикат чи частина предикату, поєднуючись з підметом через дієслово-зв'язку. Класифікація прикметників різнорідна з огляду на їх онтологію та значення референтів. На відміну від прикметників, числівники виражають квантитативну представленість референтів, позначаючи результати когнітивної діяльності. Денумеративи-прикметники семантично завжди пов'язані з іменниками. Цей зв'язок реалізується атрибутивною конструкцією. Денумеративи-прикметники у реченні виконують атрибутивну синтаксичну функцію на позначення ознак означуваного. В англійській мові вони синтаксично прилягають до іменника, напр.: англ. – *the three-storeyed building, five-year-old boy, four-legged stool*.

У словнику денумеративи-прикметники англійської мови представлені поодинокі. Денумеративи-прикметники – це секондарне прикметникове утворення, яке має в своєму складі компонент числівникової морфеми. Денумеративи-прикметники характеризуються притаманними їм структурними, семантичними та граматичними показниками. У цих словах нумеральна

морфема займає препозитивне місце по відношенню до другого компонента, що обумовлюється премодифікацією нумеральної вихідної одиниці.

Структурні та семантичні зв'язки усіх компонентів денумеративів-прикметників характеризуються спаяністю, семантичною компресією та узагальненістю. Семантична єдність композитів впливає із взаємодії значень компонентів-основ, тобто з кількісного значення визначника та субстантивованого значення позначуваного [93].

Денумеральні прикметники утворюються двома способами, а саме словоскладанням – композицією (*a second-rate lawyer, a four-poster bed*) та афіксацією (*lonely house*), напр.: англ. – *During that **three-day journey** he thought a lot about his future* (Hugh Laurie, p. 109). *Being a writer wasn't **the only thing** I found out about her* (Jill Mansell, p. 271).

Денумеративи-прикметники творяться шляхом словоскладання, тобто за композицією, яка відіграє важливу роль у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови. Композиція є одним з потужних джерел розвитку та поповнення словникового складу за рахунок наявного в його розпорядженні арсеналу функціонально-структурних одиниць. Словоскладання є своєрідним комбінованим типом словотворення, синтаксично-морфологічним [66]. Композиція – це особливий не тільки по структурі, а по змісту спосіб номінації, що зберігає свою специфіку, яка обумовлюється особливостями граматичної будови конкретної мови. За актом складання завжди стоїть процес універбалізації, але афіксація майже не пов'язана з нею [47].

Семантичні процеси у композиті мають багатоаспектний характер, у ній віддзеркалюються явища словникового корпусу мови, самоорганізація вдосконалення та розвитку як поліфункціональної ендосистеми [66]. У семантичну структуру композити, в нашому випадку – денумератива, входить сема кількості.

Семантика похідних слів відображає універсальну тенденцію до економії

мовного матеріалу. Лексичні одиниці, утворені з двох або більше основ, виступають зручним засобом передачі складних понять у стислій формі, що є універсальним явищем і простежується в багатьох мовах, а також у випадку з семантичною ємністю композитів [52].

В англійській мові спостерігається активний процес утворення денумеративів-прикметників, що виступають в атрибутивній функції за моделлями 1) *Num + N (+ed)*, 2) *Num + N*, 3) *Num + N + N*, напр.: англ. – 1) *two-storeyed building, one-eyed daughter, three-legged stool*;

2) *seven-year battle, ten-shilling note, twenty-mile walk*;

3) *seven-year-old son, nine-year-old-friend*.

Структурні одиниці з формантом *-ed* виокремлюються у моделі типу *основа числівника + основа іменника з афіксом*. Значення денумератива типу *one-eyed* або *two-storeyed* асоціює з вихідними одиницями *one eye* або *two storey* і значенням афікса *-ed* – ‘мати те, на що вказує основа’. Значення денумератива складається із значення словосполучення, від якого воно утворюється, та значення суфікса, який бере участь у самодобудові похідного слова.

За структурою компонентів композити поділяються на наступні групи:

- складні слова, утворені з простих основ (*twenty-fifth rate, one-second delay*)
- складно-похідні слова (*third-to-last car, twenty-and-thirtysomething group*)
- лексикалізовані синтаксичні утворення (*third-hand gossip, nine-to-five job*).

Денумеративи-прикметники входять до словникового складу мови, але в словнику представлені поодинокі. Семантика цих слів утворюється на основі значень його компонентів, проте вона є якісно новою, ширшою за їх вихідну сему. Денумеративи-прикметники формуються на базі вільних і стійких словосполучень, які, будучи еквівалентами слів, мають єдину семантику і прагнуть до єдиної форми, напр.: англ. – *two pence* → *twopence coin*, *five arms* → *five-armed monster*.

Частиномовне навантаження прикметників несуть ад'єктивно-нумеральні композити, у яких твірними виступають повні основи слів, що співвідносяться зі сполученнями, побудованими за типами підрядного зв'язку. Такий композит має щонайменш два компоненти, останній з яких іменникова основа, а перший компонент може бути представлений:

- кількісним числівником або нумеральним словосполученням, напр.: англ. – *The Flynns just moved in a new **two-family house**. Shall we book a **five-star hotel**?* (Alice Munro, p. 57).

- порядковим ад'єктивом, напр.: англ. – *Rich went into room, there was a huge **sixteenth-century picture** on the opposite wall* (Vanessa Steel, p. 145). *She might only have heard **the third-hand gossip*** (Jill Mansell, p. 67).

У реченні денумеративи з частиномовним навантаженням прикметника виступають означенням, напр.: англ. – *I'm gonna need a **three-armed robot** to get all the cleaning done* (Marianne Fredriksson, p. 271). *She bought a **one-way ticket** hoping not to come here again* (Donald E. Westlake, p. 59).

В англійській мові на позначення року, розділу книги, сторінки, тощо, вживаються кількісні числівники, а не порядкові слова, напр.: англ. – *in the year **nineteen seventy one, part three, page two, lesson five***, укр. – *у 1971 році, глава третя, друга сторінка, п'ятий урок.*; англ. – *Hobbled by the restrictions placed on its military by **Article Nine** of the postwar constitution and unable to do more than send a few people on a basis* (Andrews Lyn, p. 301). *When I got to **the Floor One** I cut across the lobby and stopping behind a pillar* (Coleman Rowan, p. 296). *He was graduated from the University of Tokyo **in 1960*** (Barry Eisler, p. 184). *The next Friday I received another **Page Two** from Harry telling me to check our bulletin board ...* (ibid, p. 85); укр. – *І восьму заповідь забувши, чужим пустився промишлять* (І. Котляревський). *Третя революція підходила до свого логічного кінця* (В. С. Підмогильний).

У лінгвістичній літературі порядкові одиниці трактуються по-різному: як ад'єктивні [33; 40] або як нумеральні слова [34]. Віднесення названих слів до розряду числівників є традиційним і об'єктивується тісним словотворчим та семантичним зв'язком порядкових числівників з кількісними, напр.: англ. – *nine* – *the ninth*, *million* – *the millionth*. Кожному кількісному числівнику відповідає порядковий ад'єктив.

Порядкові ад'єктиви знаходяться на межі функціонально-семантичних полів квантитативності та квалітативності [13].

Кореляція із загальнокатегоріальними характеристиками словотвірних баз (кількісних числівників) призводить до наявності в семантиці порядкових денумеративів сем кількості. Порядкові одиниці є відносними прикметниками, бо вербалізують ознаку предмета за числом, виражають її за допомогою афікса -*th*, який у комплексі з конститuentами лічильного ряду іменує регулярний факт, який може стати статичною ознакою предмета. В даному випадку – це ознака специфічного розміщення одиничних об'єктів у часі та просторі [33].

Похідність порядкових слів від кількісних числівників є прозорою. Обидві групи слів співвідносяться з натуральним рядом чисел, за допомогою обох відбувається лічба, результат якої позначається як кількісними числівниками так і порядковими одиницями. Для обох груп слів показовою є селективна сполучувальність з назвами дискретних одиниць та явищ. Пор.: англ. – *tree pages* – *third page*, *five windows* – *fifth window*. В синтаксичному плані обидві групи реалізують функцію означення в реченні.

Порядкові слова мають схожість з нумеральними словами, що проявляється у структурній представленості. Сукцесивність компонентів зберігається як у одних так і у других. Пор.: англ. – *fifty three* → *fifty thirds*, *sixty two* → *sixty second*. Нумеральність порядкових одиниць підтверджується їх взаємозамінюваністю з кількісними числівниками. Нумеральність порядкових слів детермінується чинниками їх утворення від кількісних числівників, бо вони

мають спільні основи, співвідносяться з натуральним рядом чисел, мають синтаксичну функцію означення.

Те, що порядкові слова походять від кількісних числівників є очевидним. Всі порядкові одиниці мають сему кількості, але вони реалізують значення одиничності, вказують на місце, що дорівнює одиниці та імплікують порядкову представленість. Так, наприклад, словосполучення *the fifth house* вказує на один будинок, що займає п'яте місце серед інших. Порядкові слова реалізують значення одиничності, називають одиничні предмети, які займають особливе місце серед собі подібних. Спільною ознакою для порядкових одиниць та кількісних числівників виступає сема квантитативності. Але порядкові слова мають ускладнену форму, вони вказують від чого утворилися і що вони позначають, тобто мають подвійну референцію.

В умовах контексту збільшується семантична різниця між ними. Кількісні числівники реалізують числові значення, а їх порядкові денумеративи виступають носіями кількісно-якісних значень, що прослідковується у асоціативних рядках. Так, наприклад, *first teeth* позначає молочні зуби, *second teeth* – постійні зуби, а *third teeth* – вставні зуби [90].

Зв'язок порядкових слів з поняттям числа не несе системний характер та не є базовим при розгляданні питання про нумеральність порядкових слів. Так, до несистемних вторинних конструкцій належать денумеративи *first* та *second*, які лексично не пов'язані з кількісними числівниками. Порядкове слово *first* є найвищим ступенем прикметника *fore*. Англійське слово *second* корелює з французькими запозиченнями. Як ми зазначали вище, ці слова позначають кількісно-якісні значення, напр.: англ. – *first aid*-швидка допомога, *first shop*-першосортний, *first cousin*-двоюрідний брат, *second cousin*-троюрідний брат, *second teeth*-постійні зуби. В наведених прикладах порядкові слова реалізують якісне значення. Денумератив *first* асоціює з прикметниками *вищий*, *перший*, *найкращий* (*перший сорт*) та прикметником *швидкий*, *необхідний* (*перша*

допомога).

Існують і граматичні розбіжності між кількісними числівниками та порядковими словами. Кількісні числівники впливають на морфологічну оформленість іменників. Всі ці слова в англійській мові, крім *one*, потребують вживання з іменниками у множині, на відміну від порядкових слів. В нумеральних сполученнях реалізується семантико-граматична інтеграція означення та означуваного. Слова порядкової семантики не мають такого диференціючого впливу на іменники, напр.: англ. – *first pair, first two or three pairs*.

Порядкові слова повторюють структуру кількісних числівників. Як секундарні утворення кількісних числівників, ад'єктивні слова виступають вихідними для творення прислівників, напр.: англ. – *sixth-sixthly, seventh-seventhly*.

Кількісні числівники та порядкові одиниці характеризуються диференціальними ознаками. Порядкові слова є похідними від кількісних числівників, мають опосередковану співвіднесеність з натуральним рядом чисел, реалізуючи сему одиничності, виконують функцію порядкової сукцесії. Відмінною ознакою порядкових слів є їх вживання у ролі означення іменника або цілого нумерального словосполучення [90]. Ускладнена форма та зміст порядкових слів відрізняють їх від вихідних одиниць, якими є кількісні числівники. Похідні порядкові слова повторюють значення кількісних числівників особливим чином. Вони мають подвійну референцію – вказують від чого утворились і що позначають. Загальнокатегоріальні значення вихідної і похідної одиниць реалізуються симультанно. Ієрархія значень визначається домінантним значенням новоутвореного похідного слова і підпорядкованим – вихідного [43].

Реалізується синтаксичний зв'язок порядкових та кількісних слів з позначуваними словами. Дієвим є для них зв'язок прилягання, напр.: англ. – *two*

boys, the second boy, five students, the first kiss та ін. Прилегли слова можуть знаходитись у контактних та дистантних зв'язках з іменниками, напр.: англ. – *two next boys, five clever boys, first nice kiss*. А кількісні числівники, на відміну від порядкових мають з іменниками зв'язок управління у структурах типу *a man or two*.

В умовах контексту семантична різниця між зазначеними одиницями значно розширюється. Кількісні числівники реалізують числові значення (*about two hours, round three o'clock*), а порядкові слова є носіями кількісно-якісних значень [20] (*third teeth – 'вставні зуби'*).

Порядкові слова походять від кількісних числівників, але характеризуються специфічною глибинною структурою. Порядкові одиниці є носіями кількісно-якісного значення та уподібнюються до відносних прикметників, номінуючи якісну характеристику предмета через відношення до числа. Відповідно до лінгвістичної традиції тлумачення мовного поля, яка полягає в тому, що різні поля нашаровуються одне на одне, утворюючи зони поступових переходів, порядкові слова знаходяться на одній з ділянок функціонально-семантичних полів квантитативності та квалітативності [13].

Кількісні числівники і порядкові слова реалізують свої синтаксичні функції неоднаково. Дослідження функціонального навантаження кількісних числівників на матеріалі 1000 прикладів, узятих із англomовних художніх текстів, показав, що вказані слова з відповідними субстантивами реалізують наступні функції (див. табл. 2.3).

Визначальною ознакою порядкових денумеративів є їх вживання у ролі означення іменника або нумерального сполучення. Кількісні числівники не є означенням до нумеральних словосполучень.

Таблиця 2.3 – Реалізація синтаксичних функцій кількісними числівниками у реченні

Синтаксична функція	Кількість
---------------------	-----------

у реченні	од.	%
Обставина	357	35.7
Додаток	295	29.5
Підмет	185	18.5
Предикатив	108	10.8
Означення	55	5.5
Разом	1000	100

Як відомо, структура порядкових слів повторює послідовність компонентів кількісних числівників. Проте збереження послідовності компонентів нумеральної основи притаманне не лише порядковим словам, але й іншим дериватам, напр.: англ. – *seventy-five-year-old*, *twenty-two-strong-group*, *fifty-five-country-march*, *nine-match-tour*. Таким чином, послідовність морфем є показником витоків порядкових слів. Взаємозамінюваність кількісних і порядкових числівників не належить до регулярних явищ. Ад'єктивність порядкових числівників проявляється також у словотворенні, ці слова, як і прикметники, можуть утворювати прислівники на *-ly*, напр.: англ. – *bad-badly*, *happy-happily*, *sixth-sixthly*, *third-thirdly*.

Інтегральні та диференціальні ознаки кількісних числівників та порядкових одиниць можна унаочнити таким чином (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Диференціальні ознаки кількісних числівників та порядкових ад'єктивів

№	Інтегральні ознаки	Диференціальні ознаки	
		Кількісні числівники	Порядкові ад'єктиви
1.	Спільність кореневої морфеми	вихідна коренева морфема	похідна основа
2.	Співвіднесеність з натуральним рядом чисел	пряма, ригористична	опосередкована
3.	Дискретність	Сумарна	одинична
4.	Числове навантаження	стабільне (числові множини)	сема одиничності
5.	Взаємозамінюваність	при умові пост позиційного вживання	недіюча модель при прямому порядку

		числівників типу <i>chapter five</i> → <i>the fifth chapter</i>	компонентів типу <i>three books</i> → <i>the third book</i>
6.	Ідентична послідовність компонентів	можливі варіанти	ригористична послідовність типу <i>twenty four</i> → <i>twenty fourth</i>
7.	Категоризація	належність до поля кількості з огляду на наявність семи числа	належність до поля кількості з огляду на наявність семи одиницності
8.	Стартові можливості денумеративів	домінантні, базові елементи <i>four</i> – <i>fourth</i> – <i>fourthly</i> , <i>four- flush</i>	як похідні одиниці, маргінальні (<i>fourth</i>)
9.	Функції	1) квантитативна (позначення числових характеристик об'єктів) 2) нумеративна (позначення числових відношень)	позначення місця у порядковій сукцесії
10.	Синтаксична незалежність	1) нумеративна, функція позначення чисел. 2) еліптичні конструкції	еліптичні конструкції
11.	Словотворча активність	представлена у моделях <i>three</i> – <i>third</i> – <i>thirdly</i> ; <i>thrice</i> – <i>threefold</i> .	представлена на векторі типу <i>fourth</i> → <i>fourthly</i>

2.9.3 Способи творення денумеративів-займенників

Особливу групу складають денумеративи-займенники. Займенник – це частина мови, що вказує на предмети, ознаки або кількість, не називаючи їх і виконуючи функцію заміщення при повторному позначенні референтів [46]. Автономність числівника полягає в актуалізації притаманного тільки йому числового змісту, в той час коли значення займенника контекстуально орієнтовані й залежать від семантики замінюваних слів: субстантивність виражають замісники іменників, ознаку – субститути прикметників, напр.: англ. – *She looked around and tried to spot **someone** looked like a record company guy* (Cecilia Ahern, p. 192). Наявність постійної опорної семи числа відрізняє числівник від займенників та від інших слів. Числівники англійської мови семантизують нумеральність – їх диференціальну ознаку, яка регулярно та стабільно реалізується у сполученні з іменником або без них – в еліптованих

конструкціях [90], Способами творення денумеративів-займенників виступає композиція, напр.: англ. – *Of course, none else thought it was hilarious* (Vanessa Steel, p. 38). *They offer help and advice to anyone interested in becoming a teacher* (Lyn Andrews, p. 215).

Денумеративи-займенники поділяються на:

- взаємні займенники, напр.: англ. – *Speaking of drink would anyone like one another?* (Cecilia Ahern, p. 143);

- неозначені займенники, такі як *anyone, one* та *someone*, напр.: англ. – *I have no intentions of seeing anyone for at least another twenty years. Loosing someone your love is always hard, no matter if they're alive or dead* (Cecilia Ahern, p. 98). *There was a lot of screams, and the best one of all: "I look like a whale"* (ibid, p. 108);

- заперечні займенники, а саме *none* та *no one*, напр.: англ. – *No one would know and none would care* (Cecilia Ahern, p. 96);

- денумератив *everyone* функціонує як узагальнений займенник в англомовному дискурсі, напр.: англ. – *Send my best wishes to everyone in the family* (Catty Kally, p. 198). *Everyone of those boyhad done the hometask* (Cecilia Ahern, p. 403).

Денумеративи-займенники в реченні виконують функцію підмета або додатка, напр.: англ. – *Then eventually someone spoke and Holly wished it hadn't been that particular person. Holly heard someone gasp* (Cecilia Ahern, p. 271).

Денумеративи-займенники є синкретичними одиницями, що поєднують в собі сему числа та категоріальні ознаки займенникової природи.

2.9.4 Способи творення денумеративів-прислівників

Денумеративи-прислівники – ще одна специфічна група, що поєднує риси числівника і прислівника. Прислівник – це лексико-граматичний клас зазвичай невідмінюваних слів з категоріальним значенням ознаки дії, якості предмета або ознаки ознак [46]. Прислівники виконують синтаксичну функцію обставини або означення, рідко – предикатива. Властивість, яку виражає прислівник,

співвідноситься з ознакою дії, а ознака, яку передає числівник, корелює з конкретним об'єктом. Прислівник може модифікувати квантитативну ознаку. Семантизація кількісних значень числівниками та окремими прислівниками свідчить про спільні функції.

Прислівники утворюються від прикметників [46], а порядкові ад'єктиви (похідні від числівників) слугують базою для утворення денумеративів-прислівників.

Денумеративи-прислівники визначаються сукупністю семантичних, морфологічних та синтаксичних особливостей. Морфологічні риси полягають у їх незмінюваності. Семантичні риси денумеративів-прислівників детермінуються вихідними формами числівників та суміжних адвербів. За функцією у реченні (синтаксичні риси) денумеративи з частиномовним семантичним навантаженням прислівника виступають обставиною, напр.: англ. – *Once bit, twice shy* (Elmore Leonard, p. 104). *The unemployment rate rose almost fivefold* (Robb Forman Dew, p. 239).

До продуктивних моделей денумеративів-прислівників відноситься модель *Num+-th+-ly*, та *Num+-ce*. Числівник, як і прикметник, утворює прислівник за допомогою суфікса *-ly*, напр.: англ. – *beautiful – beautifully, happy – happily, third – thirdly, fifth – fifthly*. Вектор словотворення у відкритій системі англійської мови спрацьовує на прикладах вербокреації прислівника *three – third – thirdly*, що має два словотвірні кроки та являє собою закриту парадигму. Суфікс *-ce* означає “раз”, “times” та зберігає сему нумеральності, дискретності. Парадигма цих прислівників складає тільки три слова – *once, twice, thrice*. Суфікс *-fold* вживається з усіма основами числівників, утворення на *-fold* майже не обмежені. Алогічним є утворення *onefold*.

До денумеративів-прислівників також належать лексеми *only* та *alone* (дивись наступний розділ).

2.9.5 Денумеративи – службові слова

Частини мови в англomовному дискурсі представлені самостійними і несамостійними словами мови, які протиставляються між собою. Суттєві ознаки цього протиставлення в лінгвістиці на часі дискутуються, тому службові слова (*functional words*) тлумачаться по-різному у різних студіях. У науковій літературі стверджується, що зазначені слова з послабленим лексичним значенням є вельми важливими на синтаксичному просторі [24]. Незначний корпус службових слів на парадигматичному рівні не свідчить про відсутність їх актуальності у комунікативній зоні. Пор.: частки, прийменники, вигуки та сполучники.

Частки як службові слова вживаються для підсилення, уточнення, обмеження або заперечення інших слів або словосполучень у реченні [24; 34; 60]. До часток відносять такі незмінні слова, які не мають самостійного матеріального значення, а лише надають різноманітних емоційно-експресивних та модальних відтінків іншим словам або групам слів [24, с. 527]. Поняття *частки* іноді сприймається як термін для позначення всіх службових частин мови, або, вживаючись із означенням “граматичні”, використовується для опису формо- та словотвірних афіксів. Частки не мають лексичного значення і не слугують засобом вираження синтаксичних відношень, вони вживаються для підсилення значень корелюючих одиниць [24, с. 528].

Вважаємо, що денумеральною часткою є лексема англ. – *only*, укр. – *лише*, яка вживається як інтенсифікатор при позначенні приблизних або точних вимірів кількості, напр.: англ. – *only three books* – *only about three books*. Як бачимо, ця частка є контекстуально детермінована Інволюція частки позначена втратою лексичного значення та набуванням сили інтенсифікації, що подається сусідніми одиницями. Частка, як і інші службові слова, може слугувати витокom поповнення повнозначних слів, тобто початком нового циклу в еволюції вихідного службового слова, у даному випадку – денумеративів.

Частка *only* за своєю формою співпадає з прислівником *only* та прикметником *only*, але частка відрізняється своїм значенням, синтаксичною функцією та способом творення. Частки не мають повного лексичного значення,

вони лише надають різні змістовні відтінки тому чи іншому слову, до якого вони відносяться, підкреслюючи, виділяючи, уточнюючи чи посилюючи детерміноване значення. Частки виконують функцію засобів вираження емотивності та оцінки, тобто специфіка часток полягає в тому, що вони “діють” лише у ручищі комунікативних одиниць. Частки, як і прислівники, виступають у реченні інтенсифікаторами, що затрудняє їх розмежування у парадигмі частин мови. Генетично це явище експлікується тим, що прислівники є вихідними формами частки, напр.: англ. – *And **only** two months after your husband is cold in his grave* (Cecilia Ahern, p. 109). *Thankfully she **only** took out her wallet* (ibid, p. 72). *She considered him to be not **only** a brother, but a real friend* (ibid, p. 95). Це можна схематично зобразити сукцесивним вектором еволюції та інволюції лексеми *only* (*one + like = only (Adj) → only (Adv) → only (Part)*).

В англійській мові частки не є фреквентивними, вони вживаються з інфінітивом (*to read*), з розщепленим інфінітивом (*to well read*), з опущеним інфінітивом (*I like to read – He doesn't like to*). Опущення частки є канонізованим з модальними дієсловами. Частки, які мають певне лексичне значення, діляться на обмежувальні (*only, alone*) та заперечні (*none*) [62, с. 116], напр.: англ. – *The experience **only** strengthened her desire to cuddle up in front of the TV* (Cecilia Ahern, p. 196). Аналітичні, синтаксичні морфеми частки можуть вказувати на позицію реми і теми, напр.: англ. – ***Only** I can read – I can **only** read.*

У мовній системі вигуки посідають особливе місце. Вигуки – це специфічні службові слова на позначення емоцій, переживання, звертання. Це можуть бути слова етикету, ввічливості, тобто в звуковій словесній формі передавати реагування людини на оточуючу дійсність, на мову і вчинки співбесідника [24; 29]. На відміну від повнозначних частин мови ця категорія слів не співвідноситься з поняттям, не вказує на відношення чи зв'язок між словами в реченні, як це властиво іншим службовим словам. Не мають вигуки і граматичних категорій. Серед вигуків виокремлюється денумеративи. Вони

відносяться до розмовного етикету. Як і інші емоційні слова, вони мало інформативні, утворюють так звану групу кліше, канонізовану у розмовному дискурсі. Синтаксичні властивості вигуків виявляються у мові досить широко, вони можуть супроводити речення, вживатись як самостійне висловлювання та його еквівалент. У фразеологічному контексті на позначення емоцій вживаються як вільні так і сталі словосполучення. Для цих слів характерна синтаксична відокремленість – вони можуть функціонувати як еквіваленти речень або вводитися в речення як свого роду сторонні вкраплення [63; 46]. Часто вигуки вживаються в ролі експресивно-емоційної підсилювальної частки [24, с. 526]. До похідних вигуків належать такі, що утворилися від інших частин мови, які втратили граматичні і лексичні властивості, тобто інтер'єктивувалися (від лат. *Interjectio*) [24, с. 528], напр.: англ. – *thousands of pardons!; three cheers!; Five!; I haven't seen yor for thousands of years!*

В англійській мові виокремлюється група прийменників, які структурно представлені поодинокими та парними одиницями. Як і інші прийменники, денумеральні одиниці вказують на просторові та темпоральні зв'язки між номінативними одиницями. Ці зв'язки проявляються як у вільних так і у сталих словосполученнях (див табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Реалізація лексеми *between* у вільних та сталих словосполученнях

Вільні словосполучення	Сталі словосполучення
<i>Hm! That fixes it at between midnight and 3 a. m.</i> (John Grisham, p. 53)	<i>Between friends all is common</i> ‘для милого друга і воля з плуга’
<i>You have spoken of the rimilarity between the two crimes</i> (Valery Wood, p. 154)	<i>Between hay and grass</i> ‘ні те ні се’ <i>Between the beetle and the block</i> ‘між двох огнів’ <i>Between the moon and the milk</i> ‘вночі’
<i>The word came faintly between her parted lips</i> (ibid, p. 278)	<i>Between this and that</i> ‘між ділом, до речі’

	<i>Between times</i> ‘іноді, інколи’
<i>There was evidently going to be no love last between the examining magistrate and the detective in charge of the case</i> (Shelagh Kelly, p. 471)	<i>Between two evils 'tis not worth choosing</i> ‘хрін від редьки не солодший’ <i>Between two stools one goes to the ground</i> ‘двом хазяям не наслужиш’ <i>Between wind and water</i> ‘В найбільш небезпечному місці’ <i>Between you and me and the post</i> ‘між нами’ <i>Betwixt and between</i> ‘так собі; потрошку’; ‘ні те ні се’ [254]

Серед дENUMERАЛЬНИХ сполучників виокремлюються пари *when only* та *if only*, напр.: англ. – **When only** *I come I do my bit. If only* *I come I do my bit.* У першому випадку лексема *only* є спустошеною, бо слово *when* семантизує значення *коли*, а *only* зберігає діахронічну пам’ять інтенсифікатора У другому реченні *only* підсилює значення *якби*, тобто лексема *only* має інволюційну тенденцію, коли лексичне значення розмивається у синтаксичному функціонуванні – процес граматикалізації. Цей процес проходить поступово та має діасинхронічний характер. Етимологічні витоки службових слів є ілюзорними в новоутвореннях, пор. *between* та власне ім’я *Twain*, в яких схованими є форми числівника *two*. Прийменник *between* зазнав процесу десемантизації за спостереженнями О. Есперсена [49]. Це службове слово може асоціюватися з предметами більше двох. Таким чином, граматикалізація – це форма появи функціональної зміни однієї частини мови на іншу (конверсія), переходу повнозначних слів у службові слова, що спостерігається не тільки у групі іменників, прикметників та прислівників, але і у лексико-семантичній групі числівників. Використання неповнозначних граматикалізованих одиниць в англійській мові об’єктивується аналітичною структурою мови. Лексичні значення новоутворень службових слів зберігає семи простору та часу, напр.: англ. – *between :: when (if) only.*

Грамати́калізація стосується не тільки синтаксичних характеристик, але й змін в галузі морфології, семантики та фонології. При цьому план вираження залишається стабільним. Грамати́калізація позначена спіральним характером розвитку [50]. Представлення грамати́калізації в сучасній англійській мові свідчать, наприклад, про поліфункціональність традиційних прислівників *only*, *alone*, що перетворилися у функціональні слова.

Дослідження фактичного матеріалу художніх текстів показує, що найбільшу групу серед денумеративів становлять прислівники та прикметники. Із досліджених нами 5200 прикладів в англійській мові відмічається, що **прислівники** складають 1452 одиниці (27,92%), **прикметники** – 1369 (26,33%), **займенники** – 1177 (22,63%), **іменники** – 460 (8,85%), **службові слова** – 702 (13,5%), та **дієслова** – 40 (0,77%), напр.: англ.:

присл. – *Its **only** a cough. She can't stay with us **once** Jamie find out* (Marina Fitch, p. 231). *And it was **only** now as she looked at Alice* (ibid, p. 27). *Mellanie had never left Reo Santo not **once** in her 27 years* (ibid, p. 169). ***Once** outside she bounded down the steps* (Marina Fitch, p. 64). *This was approximately **twice** that for whites* (ibid, p. 176)

прикм. – *It was the **only** his decision. I wanted to be **alone** to think* (Valerie Wood, p. 174). *I wanted to get home after **a two-and-a-half-year** absence* (Fiona O'Brien, p. 106). *It was **a four-mile round** trip. A client inspected **a four- poster** bed. When they get its, they had **a five-minute** walk. It was **the only** reason he passed the exams. So I came to London with **ten-year-old** Michael* (Robert Tine, p. 34-48)

займ. – ***Anyone** could say that she was really happy. I'm not married in the eyes of **anyone**. There was no-one else in the world she'd sooner have with her at the moment. **No-one** dressed for dinner* (Maureen Lee, p. 78). *Peggy focused on the stage and saw that **someone** had taken Finn's place. Deeply ashamed, he told **no one** what he had done or where he was* (Emillie Richards, p. 274). *She did need **someone** in her life. **Anyone** could tell he was in love with you. So **everyone** agreed it was better let*

him live here (Rowan Coleman, p. 269).

імен. – *His renown dated back to the early **twenties**. Caron talked for **thousands** of hours. The trouble is to be a **go-between** (Fiona O'Brien, p. 54). African-American and her **mid-fifties**, her name was Rosa. Cluster of men in **twos** and **threes**. Now in his **early fifties** had entered middle age (Sam Bourne, p. 71). The likely bill will probably be in excess of mine **billion** guilders. There must be **tens of thousands** of them. Book me in as **fortnight** ago. If you want to get at the private art collection of some **billionaire**. I should be back by **ten-thirty** (Alestair Maclean, p. 159).*

дієсл. – *Don't **two** me, please (Virginia Andrews, p. 12). Greg wanted to **five** his file but she rejected it (Dan Brown, p. 37).*

сл. слова – *She would have to imagine **once** again what their last moments had been like (Lisa Gardner, p. 54). If a young man with an idea can **once** get Silly's attention, I will be happy (Diane Pearson, p. 109). But what happened **between** me and Carrie he didn't know (Rowan Coleman, p. 70). Sarah's mother had jealously tried to drive **between** them. He stopped walking and turned to stare at her, a small frown settling **between** his eyes (Diane Pearson, p. 298).*

Отже, серед денумеральних утворень англійської мови виокремлюються як повнозначні, так і службові частини мови (див. табл. 2.6).

Денумеральні прикметники утворюються за моделями синтаксичного та синтаксично-морфологічного словоскладання. Денумеративи-іменники представлені у мовленні типами *thousands, hundreds, twenties*. Дієслова-денумеративи створюються за моделлю оказіональної конверсії, напр.: англ. – *This is not well thought out Convers and you should **deep-six** it (Diane Pearson, p. 54). We must **two** our affords (Barry Eisler, p. 21).* Службові слова слугують на синтаксичних просторах для позначення відношень між іменниками (прийменники), між блоками словосполучень та речень (сполучники), з дієсловами на позначення суб'єктивної оцінки (модальні слова) та для

Частини мови								
Іменники	67	4,4	176	8,9	180	12,6	37	100
Прикметники	602	37,2	767	38,6	–	–	–	–
Прислівники	946	58,4	–	–	506	35,4	–	–
Займенники	–	–	1177	52,5	–	–	–	–
Дієслова	–	–	–	–	40	2,8	–	–
Службові слова	–	–	–	–	702	49,2	–	–
Разом	1615	100	2120	100	1428	100	37	100

Таблиця 2.8 – Частотність афіксів денумеральних утворень

Афікси	Кількість		Приклади
	од.	%	
<i>-fold</i>	401	24,8	<i>threefold</i>
<i>-ly</i>	279	17,3	<i>Thirdly</i>
<i>-some</i>	253	15,7	<i>twentysome</i>
<i>-th</i>	203	12,6	<i>Fifth</i>
<i>mid- (-ies)</i>	121	7,5	<i>midsixties</i>
<i>-er</i>	119	7,4	<i>tenner, fiver</i>
<i>-ce</i>	115	7,1	<i>Twice</i>
<i>-ard</i>	54	3,3	<i>Milliard</i>
<i>-ish</i>	41	2,5	<i>Fortish</i>
<i>-ness</i>	29	1,8	<i>Oneness</i>
Разом:	1615	100	

Дослідження емпіричного матеріалу показує, що 1) **композиція** є продуктивнішим способом словотворення – 2120 одиниць, що становить 40,8%; 2) **афіксація** як субструктура творення складає 1615 одиниць (31,1%); 3) **конверсія** – 1428 одиниці (27,4%) та 4) **компресія** – 37 (0,7%), напр.: англ. – *Wayne finished his coffee and laid down a five-dollar bill* (Meyer Stephanie, p. 384).

*As he forked away from the interstate he flipped **the four-wheel-drive switch** (Gardner Lisa, p. 90). And it was a call from **someone** in New York (Flynn Christin, p. 211). **Once** Annie had tried talking to her about a house (Mansell Jill, p. 31). The Macleans' apartment was on **the eighth floor** of an elegant old building. He'd thrown himself into the work with **threefold** energy (Wood Valerie, p. 174). It might be to do with her having **only** sons (Westlake Donald E, p. 76). The reason was that her excellent breakfast was **only** part of the routine (Meyer Stephanie, p. 99). Grace's silence made Annie feel terribly **alone** (Nicholas Evans, p. 207). I would establish a trust **between** them. It's really **none** of my business. It was better to leave Rachel **alone** (Robert Tine, p. 84) (див. табл. 2.9).*

Таблиця 2.9 – Відсоткове співвідношення способів творення денумеративів

Способи творення	Кількість	
	од.	%
Композиція	2120	40,8
Афіксація	1615	31,1
Конверсія	1428	27,4
Компресія	37	0,7
Разом:	5200	100

Відчислівникові утворення розростаються за рахунок деривативів, які відкриті формальній та семантичній девіаціям. Особливий інтерес представляють деривативні потенції нумеральних слів, їх епідигматична природа.

ВИСНОВКИ

Аналіз стану розвитку загальної наукової картина світу засвідчив, що вона базується на принципах універсального еволюціонізму, системному підході та теорії самоорганізації (Н. Haken, В. Mandelbrot, G. Nicolis, I. Prigogine, I. Stengers, В.И. Аршинов, Е.Н. Князева, Л.П. Киященко та ін.). Основним постулатом універсального еволюціонізму є єдність світу, що сформувався у процесі загального розвитку – еволюції, яка передбачає поступове адаптивне пристосування систем до змін середовища. Системний підхід висвітлює об'єкти будь-якої природи як системи та зосереджений на аналізі структури останніх. Синергетику, що виросла як логічне продовження загальної теорії систем, цікавлять біфуркаційні механізми розвитку систем.

У роботі розроблено теоретико-методологічні засади дослідження словотвірної системи німецької мови у типологічному аспекті з урахуванням новітніх доробок, виконаних у міждисциплінарному ракурсі для впровадження як у процес навчальної діяльності, так і для науково-дослідницької практики у царині словотвору.

Синергетичний підхід ґрунтується не лише на принципах філософії, але й поєднує в собі досягнення як природничих, так і гуманітарних наук. Постулати синергетики широко застосовуються у площині філологічних розвідок. На сьогодні констатується формування нової наукової парадигми – лінгвістичної синергетика або лінгвосинергетики як різновиду трансдисциплінарних досліджень, що пов'язується з переосмисленням сучасного наукового світогляду. Вчені-лінгвісти неоднозначно ставляться до нової наукової галузі. Утім, варто зауважити, що така позиція є певним біфуркаційним етапом, режимом із загостренням, свідченням допитливості науковців та виводить науку про мову на новий атрактор, яким і є новітня методологія наукового пошуку та доводить, що лінгвістична наука загалом, а також дериватологія зокрема є

частиною масштабного наукового знання, тому їх проблеми варто вивчати в межах загальнонаукових проблем і загальної наукової картини світу.

Такого роду інтегративний підхід до досліджень у царині філологічної науки загалом є релевантним і для розвідок у сфері дериватологічної науки зокрема.

У науково-дослідницькій роботі розроблено теоретико-методологічні засади дослідження словотвірної системи німецької мови у типологічному аспекті в міждисциплінарному ключі, а саме у світлі лінгвосинергетичної концепції мовознавства, що уможливорює опис словотвірних утворень, в нашому випадку – денумеративів як однієї із найцікавіших ланок лексичної системи будь-якої мови.

Результати науково-дослідницької роботи впроваджено як у процес навчальної діяльності, так і апробовано в науково-дослідницькій практиці під час написання наукових робіт студентів, аспірантів викладачів кафедри германської філології Сумського державного університету.

На сьогодні вже розпочато розроблення теоретико-методологічних основ до дослідження денумеративних утворень англійської, німецької та української мов у типологічному та перекладацькому аспектах з позицій лінгвосинергетичної концепції мовознавства, що сприятиме підвищенню ефективності підготовки фахівців у галузі професійно-орієнтованого перекладу та розширенню їхнього наукового світогляду.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Адмонми В. Г. Грамматический строй как система построения и общая теории граастики / В. Г. Адмони. — Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1988. — 239 с.
2. Арутюнова Н. Д. О понятии системы словообразования / Н. Д. Арутюнова // Филологические науки. — 1960. — № 2. — С. 24–31.
Аршинов В., Войцехович В. Синергетическое знание: между сетью и принципами // www.ihik.lib.ru/philosarticles_28may2006/
3. Алефиренко Н. Ф. Понятие синергетического пространства лингвокультуры // Вестник Московского государственного областного университета. Серия “Лингвистика”. 2009, №3. С. 7—12.
4. Арутюнова Н. Д. О движении, заблуждении и восхождении Логический анализ языка. Космос и хаос : Концептуальные поля порядка и беспорядка : сб. науч. ст. / под ред. Н. Д. Арутюновой. Москва : Индрик, 2003. С. 3—10.
5. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии [Текст] / О. С. Ахманова. — М., 1957. — 295 с.
6. Баранова С. В. Синкретизм мовних категорій “кількість” та “якість” / С. В. Баранова // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. — 2002. — № 3 (36). — С. 17–22.
7. Басиров Ш. Р. Словотвір дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах : автореф дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Ш. Р. Басиров. — К., 2006. — 32 с.
8. Бессонова О. Л. Вираження оцінки одиницями різних частин мови / О. Л. Бессонова // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. — Запоріжжя : ЗДУ, 2005. — С. 19–20.
9. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист; [пер. с франц. Е. Н. Караулова и др.]. — М. : Прогресс, 1974. — 447 с.

10. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / І. К. Білодіда. — К. : Вид-во “Наукова думка”, 1969. — 584 с.
11. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики / А. В. Бондарко. — М. : УРСС, 2001. — 347 с.
12. Белокопытов Ю.Н. Синергетическое мышление через междисциплинарные границы // <http://www.proatom.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=362>
13. Бронник Л.В. Языковая динамика в дискурсе: когнитивно-синергетический поход : Автореферат д. філол. н.: 10.02.19/ Военный университет. – Москва, 2012. – С. 15.
14. Бурлак С. А. Происхождение языка: факты, исследования, гипотезы. — М.: Астрель; CORPUS, 2012. — 445 с.
15. Введение в сравнительную типологию английского, русского, украинского языков / [К. К. Швачко, П. В. Терентьев, Т. Г. Янукян, С. А. Швачко]. — К. : Вища школа, 1977. — 117 с.
16. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. — М. : Высшая школа, 1986. — 639 с.
17. Вихованець І. Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. — К. : Рад. школа, 1990. — 284 с.
18. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 368 с.
19. Высочинский Ю. И. Лексикология современного английского языка / Ю. И. Высочинский, Л. Ф. Омельченко. — К. : Изд-во Нац. тех. ун-т “Киевский политехнический институт”, 1999. — Ч. 1. — 264 с.
20. Высочинский Ю. И. Лексикология современного английского языка / Ю. И. Высочинский, Л. Ф. Омельченко. — К. : Изд-во Нац. тех. ун-т “Киевский политехнический институт”, 2000. — Ч. 2. — 278 с.
21. Гармаш О. Л. Лінгвосинергетичний аспект розвитку словникового

фонду англійської мови : [монографія] / О. Л. Гармаш. — Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. — 324 с.

22. Галиева Г. Р. Грамматические особенности фразеологизмов: универсальное и национальное [Электронный ресурс] / Г. Р. Галиева // Электронный вестник Центра подготовки и повышения квалификации по филологии и лингвострановедению. — 2006. — Вып. 2. — Режим доступа : <http://window.edu.ru>.

23. Горпинич В. О. Словотворення і словотвір української мови : [текст лекцій] / В. О. Горпинич // Державний комітет України з питань науки і технологій. — К., 1995. — 68 с.

24. Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підруч. для студ. вищих навч. закл.] / В. О. Горпинич. — К. : ВЦ «Академія», 2004. — 336 с.

25. Григорьев С. И. Смена научных картин мира и социология // Социологические исследования. — 2000. — № 9. — С. 2.

26. Домброван Т. І. Діахронічна лінгвосинергетика: статус, задачі та основний понятійний і термінологічний апарат // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб.наук.праць. — Вип.9. — Ужгород, 2011. — С. 162 – 163.

27. Делёз Ж., Гваттари Ф. Ризома // Философия эпохи постмодерна : сб. переводов и рефератов. Минск, 1996. С. 6—31

28. Дудик П. С. Стилістика української мови : [навч. посіб.] / П. С. Дудик. — К. : Видавничий центр «Академія», 2005. — 368 с.

29. Єнікєєва С. М. Формування нових словотворчих елементів англійської мови шляхом афіксації лексичних одиниць / С. М. Єнікєєва // Загальні питання філології : [зб. наук. пр.]. — Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. — Т. 1. — С. 85–90.

30. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : [монографія] / С. М. Єнікєєва. — Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. — 303 с.

31. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен. — М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1958. — 331 с.
32. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных: на материале современного английского языка / С. А. Жаботинская. — М. : ИЯ РАН, 1992. — 216 с.
33. Жигадло В. Н. Современный английский язык. Теоретический курс грамматики / В. Н. Жигадло, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик. — М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. — 350 с.
34. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті–90-ті роки ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ю. А. Зацний. — К., 1999. — 32 с.
35. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. — Львів : ПАІС, 2007. — 228 с.
36. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская. — М. : Просвещение, 1973. — 304 с.
37. Земская Е. А. Проблемы словообразования на современном этапе / Е. А. Земская, Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. — 1978. — № 6 — С. 112–123.
38. Изотов В. П. Уровневая организация способов словообразования / В. П. Изотов. — Орел, 1996. — 29 с.
39. Калиущенко В. Д. Типология отыменных глаголов : [монография] / В. Д. Калиущенко. — Донецк : Изд-во “Донеччина”, 1994. — 420 с.
40. Каращук П. М. Словообразование английского языка / П. М. Каращук. — М. : Высшая школа, 1977. — 304 с.
41. Квеселевич Д. И. Интеграция слов,осочетания в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. — К. : Высшая школа, 1983. — 84 с.
42. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англомовному дискурсі / І. К. Кобякова. — Вінниця : Нова книга, 2007. — 128 с.

43. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. — М. : КомКнига, 2006. — 128 с
44. Кочерган М. П. Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. Кочергана : [зб. наук. ст. / відп. ред. О. О. Тараненко]. — К. : Вид. Центр КНЛУ, 2006. — 352 с.
45. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : [підручник] / М. П. Кочерган. — К. : Видавничий центр «Академія», 2006. — 424 с.
46. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. — М. : Наука, 1965. — 78 с.
47. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразования / Е. С. Кубрякова // Языковая номинация (Виды наименований). — М. : Наука, 1977. — С. 222–303.
48. Кубрякова Е. С. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова // Аспекты семантических исследований. — М. : Наука, 1980. — С. 81–155.
49. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. — М. : Наука, 1981. — 200 с.
50. Кубрякова Е. С. О когнитивных процессах, происходящих в ходе описания языка [Электронный ресурс] / Е. С. Кубрякова // Выступление на Круглом столе “Исследование познавательных процессов в языке”, 3 ноября 2009 г. — М. : Институт языкознания РАН, 2009. — Режим доступа : <http://www.ralk.info>.
51. Кудреватых Л. П. Семантический тип слова как языковая универсалия и особенности обучения семантическим типам слов [Электронный ресурс] / Л. П. Кудреватых. — Режим доступа : www.kyu.edu.tw/93.95paper.v8.95-161.pdf.
52. Князева, Е.Н. Синергетический вызов культуре // http://sky.kuban.ru/socio_etno/iphrRAS/~mifs/knyaze~2001.htm
53. Ласло Э. Основания трансдисциплинарной единой теории // Вопросы

философии. – 1997. – № 3. – С. 80 – 89.

54. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию / О. А. Леонтович. — М. : Гнозис, 2007. — 338 с.

55. Материнська О. В. Семантичні закономірності та лексичні універсалії / О. В. Материнська // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [науковий журнал]. — Донецьк : ДонНУ, 2005. — Т. 2. — № 2 (5). — С. 89–99.

56. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий. — Харків : Вид-во “Основа”, 1993. — 256 с.

57. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект : монография. Харьков : Экограф, 2005. 300 с.

58. Ніколаєва Л. Б. Типологія термінів спорідненості : [монографія] / Л. Б. Ніколаєва. — Донецьк : ДонНУ, 2005. — Т. 3 (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження). — 255 с.

59. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва : ИТДГК Гнозис, 2003. 280 с.

60. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект : монография. Харьков : Экограф, 2005. 300 с.

61. Матевосян Л.Б. Стереотипный пласт языкового сознания: от стандартного к оригинальному. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 188 с.

62. Некипелова И. М. Деривация и словообразование в семантической системе русского языка (на материале памятников деловой письменности XIX – VII вв.). – Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 432 с.

63. Некипелова И.М. Язык как уникальная открытая и саморазвивающаяся система [Электронный ресурс] // *Современные исследования социальных проблем*. – 2012. – № 8 (16). – URL: <http://sisp.nkras.ru/e-ru/issues/2012/8/nekipelova.pdf>

64. Некипелова И.М. Языковая система как объект исследования постнеклассической науки // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. № 1 (19). – С. 116 – 121.
65. Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке / Л. Ф. Омельченко. — К. : Вища школа, 1981. — 143 с.
66. Омельченко Л. Ф. Синтаксическая композиция в английском языке / Л. Ф. Омельченко, Н. Н. Максимчук, И. А. Онищенко // Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна. — 2004. — № 636. — С. 128–132.
67. Пименова М. В. Языковая картина мира : [учеб. пособ.] / М. В. Пименова. — [2-е изд., испр. и доп.]. — Кемерово : КемГУКИ, 2011. — Вып. 7. — 106 с. (Серия “Славянский мир”).
68. Попова З. Д., Стернин И. А. Язык и сознание: теоретические разграничения и понятийный аппарат // Язык и национальное сознание. Вопросы теории и методологии. Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2002. С. 8—50.
69. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов А. Научные революции и смена типов научной рациональности // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/Step/11.php
70. Селіванова О. О. Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / О. О. Селіванова. — Черкаси : Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького, 1996. — 299 с.
71. Селиванова Е. А. Мотивация номинативных единиц как результат концептуализации / Е. А. Селиванова // Когнитивная лингвистика: новые парадигмы и новые решения : [сб. ст. / отв. ред. М. П. Пименова]. — М. : ИЯ РАН, 2011. — С. 89–108.
72. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. — М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1956. – 206 с.
73. Ступак І. В. Похідні каузативні дієслова в німецькій та українській мові : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.17 / І. В. Ступак. — Донецьк, 2011. — 513 с.

74. Смирницкий А. И. Морфология английского языка / А. И. Смирницкий. — М. : Изд-во литературы на иностр. языках, 1959. — 400 с.
75. Соболева П. А. Моделирование словообразования / П. А. Соболева // Проблемы структурной лингвистики. — М. : Наука, 1972. — С. 165–212.
76. Стилистика английского языка : [учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. — К. : Вища школа, 1991. — 272 с.
77. Ступак І. В. Похідні каузативні дієслова в німецькій та українській мові : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.17 / І. В. Ступак. — Донецьк, 2011. — 513 с.
78. Таценко Н. В. Основи динаміко-системної парадигми мовознавства в контексті функціонального підходу // Філологічні науки в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 23—24 грудня 2016 року. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2016е. С. 104—108.
79. Постмодернизм: энциклопедия / сост. и науч. ред. А. А. Грицанов, М. А. Можейко. Минск : Интерпрессервис : Кн. дом, 2001. 1038 с.
80. Такарчук В. А. Номінативні одиниці з нумеральним компонентом : соціокультурний аспект (на матеріалі сучасної англійської мови) / В. А. Такарчук // Мова і культура. — 2009. — Вип. 12. — Т. III. — С. 192–196.
81. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды наименований. — М. : Наука, 1977. — С. 129–201.
82. Теория и методика ономастических исследований / [А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов]. — М., 2009. — 258 с.
83. Улуханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания / И. С. Улуханов. — М. : Наука, 1977. — 256 с.
84. 165 Улуханов И. С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация / И. С. Улуханов. — М., 1996. — 222 с.

85. 166 Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. — М. : Наука, 1986. — 240 с.
86. Худяков А. А. Теоретическая грамматика английского языка : [учеб. пособие для студ. филол. фак. и фак. ин. яз. высш. учеб. заведений] / А. А. Худяков. — М. : Издательский центр «Академия», 2005. — 256 с.
87. Швачко К. К. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков / [К. К. Швачко, П. В. Терентьев, Т. Г. Янукян, С. А. Швачко]. — К. : Вища школа, 1977. — 147 с.
88. Швачко С. А. Средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках : [монография] / С. О. Швачко. — К. : Вища школа, 1981. — 144 с.
89. Швачко С. А. Онтологические свойства слов-заместителей (на материале современного английского языка / С. А. Швачко, Е. Переверзева // Вісник Сумського державного університету. — 2003. — № 1 (47). — С. 136–141.
90. Швачко С. О. Вступ до мовознавства : [курс лекцій, посібник] / С. О. Швачко, І. К. Кобякова. — Вінниця : Нова Книга, 2006. — 100 с.
91. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти : [посібник] / С. О. Швачко. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 128 с.
92. Шуменко О. А. Словотворчі та сполучувальні характеристики денумеративів (на матеріалі англомовних художніх текстів) / О. А. Шуменко // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: [науковий журнал]. — Донецьк : ДонНУ, 2010. — Т. 7. — № 2 (20). — С. 73–84.
93. Ягупова Л. М. Іменниковий словотвір у середньовісній німецьких діалектах: префіксальна система у динамічному аспекті : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. М. Ягупова. — К., 2009. — 33 с.

94. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. — М. : Советская энциклопедия, 1966. — 608 с.
95. Большой энциклопедический словарь / [И. Лапина, Е. Маталина, Р. Секачев, Е. Троицкая, Л. Хайбуллина, Н. Ярина]. — М. : АСТ, 2008. — 1248 с.
96. Adams V. An Introduction to Modern English Word-formation / V. Adams. — L. : Longman, 1973. — 230 p.
97. Francis W. N. Word-Making: Some Sources of New Words / W. N. Francis // Language. Readings in Language and Culture / Virginia P. Clarc. Paul A. Eschholz, Alfred F. Rosa. — Boston, New York : Bedford / St Martin's, 1998. — P. 154–165.
98. Gardenfors P. The Emergence of Meaning / P. Gardenfors // Linguistics and Philosophy, 1993. — Vol. 16. — № 3. — P. 258–309.
99. Jespersen O. A Modern English Grammar of Historical Principles / O. A. Jespersen. — London : George Allen and Unwin Ltd, 1949. — Part II. Syntax. — Vol. 1. — 512 p.
100. Traugott E. C. Constraction in Grammaticalization / E. C. Traugott // A Handbook of Historical Linguistics. — Oxford : Blackwell, 1996. — 31 p.
101. Deleuze G., Guattari F. Rhizome // A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1987. 629 p.
102. Culicover P. W., Nowak A. Dynamical grammar: minimalism, acquisition, and change. Oxford, UK : Oxford University Press, 2003. 324 p.
103. Garcia E. A. The use of complex adaptive systems in organizational studies // The evolution of complexity / F. Heylighen, J. Bollen, A. Riegler (eds.). Dordrecht, The Netherlands : Kluwer Academic Publishers ; Brussels, Belgium : VUB Univ. Press, 1999. P. 281—306.